

ԱԶԴ

Դեպ բարեպատեհ համարեալ զհանրագգի ժողով աշխարհագրաց ի քաղաքիս Վենետկոյ, եւ զիղծս ոմանց ի նոցանէ, միւսանգամ տամք ի լոյս զեզական վաստակ նախնեաց մերոց յայսմ գիտութեան, զայն որ ճանաչի հռչակապանժ անուամբ Սովսիսի Խորենացւոյ, որում եւ անկ է՝ որպէս Պատմահայր եւ Քերդողահայր, կոչիլ եւ Աշխարհահայր: Եւ զի հաճոյագոյն եւ մերագնեայցս ընծայեսցի գործս, ընտրեսցաք նոր եւ անտիպ օրինակ մի, յորում բազում կարելոր գիտելիք են յաւելեալ ի ճարտարէ եւ հմտէ, թէ Անանիա Շիրակացին իցէ եւ թէ այլ ոք, ի վերջին կէս է դարու. զորմէ ի յառաջաբանի փռանկ թարգմանութեանն ասացեալ է փոքր ի շատէ. յոր, եւ ի ծանօթութիւնս նորին՝ ակն արկցէ ընթերցող հայոյս, որ առ բազմասխալ գրչութեան օրինակին՝ բազում ուրեք նսեմացեալ է. եւ ոչ ներէր ժամանակս կրկնել եւ ի ստորեւ բնագրիս զնոյնս կամ այլ եւս ծանօթութիւնս՝ քան զնշանակեալսս ինչ. թերեւս այլ պատեհ լցուցէ գթերին:

ԱՇԽԱՐՀԱՅՈՅՑ

Յաստուածաշունչ գիրս ոչ գտանի կատարեալ գիտութիւն աշխարհաց որպիսութեանց, վասն որոյ հարկաւորիմք ձեռնարկել յարտաքինսն, որք զաշխարհագրութիւն յարմարեցին ՚ի ճանապարհորդութենէ եւ ՚ի նաւարկութենէ, եւ ստուգեցին յերկրաչափութենէ. եւ ինքն երկրաչափութիւն գտաւ յաստեղաբաշխութենէ: Քանզի ուշ եղեալ խոկացին, թէ ո՛ր տեղիք երկրի ընդ որո՛վք իցեն կարդեալ յերկնային բոլորակին, եւ զմեծութիւնն տուրնջեան եւ գիշերացն. եւ զոր ՚ի վերայ երկրի եւ զոր ՚ի ներքոյ երկրի՝ միշտ բերելով՝ յայտնեն եւ զբնակութիւնն մարդկան, ՚ի մեջաւրեական գծէն զդիրսն առնելով, ասպարիսական չափով. ՚ի նաւարկութենէ եւ ՚ի ճանապարհորդութենէ իմացեալ զկայանսն եւ զփոփոխեալսն, եւ զայլ՝ այլուր այլապէս երեւեալն: Քանզի ՚ի վերայ Այրեցածին բերին կենդանատեսակքն, մտանեն եւ ծագեն. բայց փոքր Արջն գերիվերոյ կալով երկրի, ՚ի հիւսիսային կողմանն ասպարիսօք հինգհարիւր եւ երկու հինգերեկաւք. եւ անդէն զԹուլիս կղզի, որ մեկնէ զհիւսիսականացն անց եւ զծանուցելոյ երկրիս՝ զորըստ լայնութեանն վաթսուն եւ երեք եւ եօթնետասն, որպէս միջօրեական շրջանակն երեքհարիւր վաթսուն եւ երեք բիւրօք, եւ վեց հազարեկիւք մասամբք հինգհարիւր չափուց ասպարիսաց մերձ շուրջունողութեամբ: Իսկ հարաւայինն խոնարհի ՚ի սուզականն, եւ այլակերպ զայլս երեւեցուցանեն. որպէս Դիողորոս Սամիացի ասէ զՅնդկաց, եթէ ՚ի Լիմիրիկոն նաւելով, ունելով զՏաւռոն միջմերկնեայ, եւ զՊղաւղա ընդ մեջ Կեռեայ: Իսկ յԱզանիա նաւելով առ Միջերկրականն, զԿանաբուս աստղ, որ է Իպպոս ՚ի նոցանէ երեւեալ. եւ ՚ի մեջ նոցա Ապռոտիկոն հնձական, եւ այլ բազում ինչ ասացեալ. մինչեւ Յամաքեալ գօտին, բերելով ընդդէմ տիեզերականին, առ Եթովպացոց ճանապարհորդութեանն յԱկիսիմբայ աշխարհէն. եւ զՊռասոն ծայր ընդ ձմեռնային շաւղովն յաներեւակն եւ ՚ի սուզականն կոյս:

Քանզի յեօթն նահանգացն զառաջինն տուեալ է ըստ հարաւոյ միջօրեայ գծին. եւ զերեքն՝ ՚ի նմանէ յԱրջն կոյս, այսպէս. երկրորդն ընդ Սիւնիս՝ ժամս ունելով երեքտասան եւ կէս. իսկ երրորդն ընդ Աղեքսանդրիա կիսաժամաւ յառաջ մատուցեալ, որպէս եւ ամենայնք. չորրորդ Ռոդոս՝ որ է միջին նահանգաց. եւ կարելոր ՚ի համաչափութիւնս ըստ գնդական յայտնութեանցն. իսկ հինգերորդն՝ ընդ Յռոմ. վեցերորդն՝ ընդ Կոստանդնուպօլիս. եօթներորդն՝ ընդ Սկիւթիա, եւ ամենայն աշխարհ որ ըստ դոցին դասեցան: Յորս նախ ամենելի է զտիեզերաց ստորագրութիւն՝ նմանութեամբ գնդականաց պատկերին, եւ ապա ձեւել ըստ նորին նմանութեանն, երկրորդ գնդաւն աստեղականաւ, զմեծ կէս շրջանակին, ունելով հարիւր ութսուն բնակութեան մարդկան. եւ զվերաչափութիւնն ամենելով ժամադիտական, ՚ի ձեռն երեւեցելոց աստռոլաբոն եւ սկիւթոն գործարանացն. բայց կարելոր է դիտարոյ առ ՚ի ցամաքաչափութիւն: Իսկ Իպառքոս զքաղաքս ծովական չափով աւանդեաց, եւ զլուսնի պակասութիւն յԱռբիւլայ ութ ժամ աւանդեալ, ՚ի Կարքեդոն երկոտասան արժանաւորեալ: Բայց Մառին տիւռեսացի յերկրական բոլորակէն ուղղեալ՝ որչափ կարէ ցուցանել ժամագիտակն, ամեն զտիեզերագրութիւն ըստ ճանապարհակցութեանն ընդ օդոյ անցանելով, ՚ի ձեռն գործարանացն նկատելով զնշոյլս արեգական եւ լուսնի եւ աստեղաց, ըստ անցնիւր եօթն նահանգաց փոփոխման սահմանաց:

Եւ սահման է բան կարճառօտ յայտնիչ բնութեան ենթակայ իրացն, որ զիւրն ՚ի ներքս փակէ, եւ զայլոցն ՚ի բաց որոշէ: Եւ չափն է մասն. եւ մասն ասի հինգ հարիւր ասպարեգ. եւ ասպարեգն հեռակցութիւն վտաւանի, եւ ըստ օդաչափութեանն հարիւր եօթն քայլ. եւ քայլն վեց ոտն, եւ ոտն վեշտասան մատն. եւ լինի ասպարեգն վեցհարիւր քառասուն եւ երեք ոտն միով պակաս: Եւ մղոնն է եօթն ասպարեգ. իսկ Պարսիցն ասպարեգն է հարիւր քառասուն եւ չորս քայլ. եւ գետնաչափութեամբ՝ հազար քայլ. եւ հրասախն է երեք մղոն: Եւ երկրաչափութեամբ, մասն է հինգ հարիւր ասպարեգ չորեքուսի. որպէս զի լինել մասինն եօթանասուն եւ մի մղոն. եւ չորեակ եօթնեակ եւ քսան եւ ութել մի:

Արդ այսպէս չափեցին զերկիր եւ զծով, սկսեալ յԱյրեալ գօտւոյն, յորում ոչ ինչ բուսանի, արեգականն ընդ այն գնալոյ յեղանակէն ամարան՝ մինչեւ ՚ի ձմեռնայինն, եւ անդրէն վերադառնայ: Վասն որոյ ասացին զարեգակն շատ փոքր քան զերկիր. քանզի վաթսուն եւ վեց մասն ասեն զարեգակն, զերկուս նահանգս ասելով զբովանդակութիւն արեգական, այսինքն օթեւանս քառասուն. յորմէ ըստ հեղման շողոյն նրբացելոյ բորբութեան՝ ասացին զայրեցական գոտւոյն, եւ աստի անտի նորա Ովկիանոս ընդմիջելով զնա ՚ի բնակութենէս եւ ՚ի հարաւային կիսագնդէն, զոր Ընդդէմ-երկիր կոչեցին բնակեցելոյ երկրիս. մեծութեամբ ոչ ըստ սմա՝ այլ ըստ հիւսիսային կիսագնդին, զոր կոչեն Գօսացեալ. քանզի նմա ասեն փոքրագոյն զծագրիլ, վասն անծուկ գոլոյ բոլորակին. եւ ընդդէմ նա, նմանապէս նորին ՚ի հարաւային եզրն, զոր կոչեն ցամաքեալ: Եւ ոչ միայն զայրեցեալ գօտեւան, այլ եւ զամենայն աշխարհաւ շուրջ ասեն բնակեալ. զոր եւ Կոստանդիանոս Անտիոքացի ՚ի Քրիստոնէական Տեղագրութեան, որ ասաց զտապանն յարեւելեան երկրէն առ մեզ անցեալ: Բայց Պտղոմէոս՝ որոյ արք

բազմաշրջութեամբ զամենայն երկիր չափեցին, ոչ ասացին զՈվկիանոս շուրջ լինել, այլ 'ի մի կողմանէ անգեան հիւսիսային յարեւմտից, եւ ընդ հիւսիսի յարեւելս կոյս տարածել յերից մասանց մասն մի. եւ ընդ արեւմուտս 'ի հարաւ կոյս' 'ի չորից մասանց յերիս մասունս. եւ 'ի նմանէ սկսեալ զանծանօթ երկրէ ասէ շրջապատեալ զբնակութիւն մարդկան. եւ զերից ծովուցն՝ զՅնդկացն եւ զՅունացն եւ զԿասբիցն որ է Վրկանի, բնակութիւն մարդկան ասէ լինել շուրջ զնոքօք. եւ ճշմարիտ է: Քանզի զՅունականաւն եւ զԿասբիցն՝ եւ 'ի մենջ մարդիկ շուրջ անցին. նոյնպէս վարկանիմ եւ զՅնդկայիսն. եւ ոչ որպէս արտաքինքն Դիոնեսիոս եւ Ապոլոն եւ ընկերք իւրեանց ասեն, պարունակել Ովկիանոսի զամենայն: Որում եւ Կոստանդին Անտիոքացի հանդիպի վիճել ընդ ընկերս իւր յաստուածային դրոց, յորմէ ոչ տեսաք հատումն ինչ բան բանի պատասխանելով. զի երկրքին գտանին յաստուածային գիրս, եզաբար եւ հոգնաբար ասացեալ, «Ժողովեսցին ջուրքդ 'ի ժողով մի. եւ 'ի ժողովս իւրեանց», եւ թէ «Ձժողովս ջուրցն կոչեաց ծովս»:

Իսկ յաղագս երկրի բնակելոյ մարդկան՝ երկայնութեամբ յարեւելից յարեւմուտս, վասն բարեխառնութեան. եւ 'ի հարաւոյ եւ 'ի հիւսիսոյ՝ անբնակ լինել, վասն սաստիկ ջերմոյ եւ սառնամանեաց: Նոյնպէս վիճել յաստուածային գրոց բան առ բան պատասխանի, այսպիսի ինչ. ասէ Աստուած ցՅոր, թէ «Խելամո՞ւտ «իցես լայնութեան առ 'ի ներքոյ երկնից, ո՞րչափ իցէ. զինչ երկիր «իցէ յորում լոյսն ազանիցի»: Իբրեւ տարակուսեալ զնա, յաղագս հարաւոյ անբնակին եւ հիւսիսոյ լերանց ճմեռնացելոցն, ընդ որով թագեալ կարծեմ զարեգակն. քանզի յառաջագոյն Սովփարայ Մինեցւոյ ասացեալ էր, թէ «Երկայն է չափ երկրի» որպէս զգիտակ բնակութեան մարդկան: Իսկ ընդդէմ այդոցիկ պատասխանեցին յեսայեայ, թէ «Չաստատեաց զերկիր բնակել 'ի նմա». եւ դարձեալ՝ թէ «Ոչ 'ի զուր ինչ արար զնա, այլ 'ի բնակութիւն ստեղծ զնա»: Իսկ ընդդէմ դոցա պատասխանի Դաւթայ. թէ «Ձաշխարհ լրիւ իւրով դու հաստատեցեր, զհիւսիս եւ զհարաւ». եւ Սաղոմոն ասէ. «Տէր արար զշէնս եւ զանշէնս եւ զեգրս բնակեալս». եւ այլդ նոյնպիսի: Բայց հաւանեալ են զարանցն Պտլոմեայ, որք շուրջ եկին զայրեցեալ գօտեան, եւ զաղոսն շուրջ գրեցին ճշդիւ, եւ զսահմանս ճարակաց նոցա. չափել յԱկիսիմբայ եւ զԼուսնի լեռն, եւ անդր եւս անծանօթ երկիր. եւ շրջեալ առ անծանօթ երկրեալ՝ յՈվկիանոսէ մինչեւ յՈվկիանոս, եւ զեւս առաւելն լեցին. զոր ոչ կոխեաց ոտն մարդոյ. ըստ որում ասի 'ի Յորն, թէ «Ձգեաց զհիւսիսի զոչընչիւ». եւ թէ՝ «Չրաման պատեաց զերեսօք ջուրց», այսինքն թէ Աստուծոյ հրամանն բաւական է ունել զեգեր ջրոյն անծանօթ ծովու՝ ոչ պիտոյացեալ երկրի, եւ զեգերս սպառուածի անծանօթ երկրի՝ ոչ պիտոյացեալ ջրոյ: Բայց եթէ շուրջ զանծանօթ երկրեալ ծով, եւ շուրջ զանծանօթ ծովով երկիր, մեք որպէս զանծանօթեալ լեռնք. եւ գրեմք միայն զոր ետես ակն եւ կոխեաց ոտն մարդոյ. եւ զառաւելսն հրամանին Աստուծոյ վարկանիմք հաւատովք. որպէս 'ի վերայ երկրի զոր տեսանեմք, նոյնպէս եւ 'ի ներքոյ երկրի, ըստ Յորայ, եթէ «Ձերկիր 'ի վերայ ոչընչի հաստատեաց». զոր եւ Լուսաւորիչն հաստատէ, 'ի վերայ ոչընչի կառուցեալ զերկիր. եւ զբան Սաղմոսին որ ասէ, «Ի վերայ ծովու հիմունս արկ նմա, եւ 'ի վերայ գետոց պատրաստեաց զնա», վարկանիմք ծակիլ 'ի միմեանս ծովուցդ, ընդ սրբոյն Բարսղի. եւ ընդ ամենայն հիմունս երկրի ջուրց ունել, ըստ այնմ թէ «Խորք որպէս

զգեստ վերարկու է նորա»: Եւ որպէս Աստուածաբանն ասէ, «Խորշք ծովայինք ընդ երկիր եւ ընդ միմեանս միաւորեալք»:

Արդ սկսցուք ըստ Պապայ Աղեքսանդրացոյ երկրադրութեան, որ ըստ ինքնագիր բուրակին Կղաւղեայ Պտղոմեայ տիեզերագրութեանցն չափուց. զոր սկսեալ յԱյրեալ գօտւոյն, կրկնակի 'ի հիւսիսի եւ 'ի հարաւ. եւ Այրեալ գօտին սկսանի յանձանօք յերկրէ Սինեացոց, անցանելով ըստ հիւսիսոյ Սատիրացոց ծայրին. եւ 'ի նորին կղզեաց անցանելով ընդ Տապռապիոյ կղզւոյն ստորոտն, եւ անցանէ ընդ Կալոսի լիճ եւ Ասապուս գետոյ ակունք. եւ ընդ Պիղեալ լեառն եւ ընդ Նեղոսի գետով վտակս եւ ընդ Եթովպիայս, ըստ հարաւոյ կողմանէ, եւ Թեոքիմա լերինն որ կոչի Աստուածոց աթոռք, ընդ Իւքիս լեառն՝ ընդ Ջկնակեր Եթովպացիս, յանձանօք երկիր: Եւ յաղագս Ովկիանոսի՝ որպէս յառաջագոյն ասացի, է զկողմամբ Ջեփիռոս հողմոյ. սկսանի 'ի քսան եւ մի մասնէ լայնութեան առ Ջկնակեր Եթովպացուք, եւ առ լերամբքն՝ որ Թեաքիմայն անուանեն, եւ պատէ զարեւմուտս մինչ 'ի սպառ լայնութեամբ չափոյ. եւ դառնայ ընդ հիւսիսի՝ յարեւելս կոյս, մինչեւ վաթսուն մասն երկայնութեան. որ է հանդէպ Կարկինիտէն ծոցոյն Պոնտոսի, առ Քեռսոնիւ, կշիռ Տիոս քաղաքի՝ Անոռիատ աշխարհի, եւ Յեռապօլսի՝ Սալուտառիս Փռիգացոց, եւ Ղեդաղա տեղոյ, որ կայ առ եզր ծովուն Լիբոյ, արդակմար է, որ է Եգիպտոս:

Արդ որպէս ասացաք ցվաթսուն մասն Ովկիանոս եկեալ դադարէ, եւ 'ի նմանէ յառաջ առնու յԱնձանօք երկիր, եւ պատէ զմնացեալ մասունս հիւսիսոյ եւ զարեւելս եւ զհարաւ, եւ քսան մասն յարեւմտից, մինչեւ ցնոյն Ովկիանոս. իսկ արտաքոյ այսր չէ ուրուք տեսեալ. վասն որոյ Անձանօք կոչի երկիր եւ Ովկիանոս. եւ է յՈվկիանոս ծանօթ նաւագնացութեան կղզիք վեց ըստ հարաւոյ, որ Երանելեաց կղզիք կոչին. հանդէպ մտիցդ եւ նոցա՝ ըստ արեւմտից՝ վեց կղզի. եւ կան կղզիքս այս հանդէպ ներքսադոյն Լիբիայ. եւ դոցա 'ի հիւսիսեան՝ չորս կղզիք:

Եւ գետք որ մտանեն յարեւմտեան Ովկիանոս են այսք. Միսիթլոս, որ գայ 'ի Թեոքիմ լեռնէ. եւ Նիկաս՝ որ գայ 'ի Սպիտակ Եթովպացոց. եւ Ստաքիռ՝ որ գայ 'ի Ռիւսիտառիա լեռնէ, առնէ լիճ մի եւ ապա ելանէ եւ մտանէ 'ի ծով. եւ Դառդոս, որ 'ի վեց գետոյ եւ լճից միացեալ մտանէ 'ի Մեծն կոչեցեալ Նաւահանգիստ. եւ Մասաս եւ Ովկիսիս եւ Կուսարիոլու եւ Սաղաթոս, որք գան 'ի Մանդռոն լեռնէ, եւ Սեբոս մեծ գետ: Եւ 'ի Մեծ Ատլաս, մինչեւ 'ի Փոքր Ատլաս մտանեն գետքս այս. նախ՝ Սագաս, ապա Ագնոս, Փուղդիոլոռ, Սանաս, Կուսաս. իսկ ընդ Փոքր Ատլաս եւ ընդ Տինգին քաղաք, մտանեն գետք Լիոս, Սուբուռ, Լիկքս, Ջիգաս, Կատնդի. առ որ (միջոցն) կոչի Սեփտէ, որ է եւթնեկ. զի եօթն մղոն ունի լայնութիւն տեղոյն, որ գետաբար մտանէ յՈվկիանոսէ յԻբիռիկոն պեղագոս՝ որ է սկիզբն Յունաց ծովուն, որ է հանդէպ յարեւմուտս կոյս Սագադիոն կղզի Ովկիանոսի: Այն նեղուց բաժանէ ընդ Տիւզինի եւ ընդ Սպանիա աշխարհն:

Իսկ Ովկիանոս երթեալ ընդ հիւսիսի, դառնայ ընդ արեւելս, եւ առնէ կղզիս մեծս երկու, որ կոչին Վիռնիա եւ Ալլիոն, եւ կոչին Բերիտանացոց աշխարհ: Եւ Թուլիս կղզի՝ որոյ հասարակն արտաքոյ

չափուց անծանօթ երկիր համարեալ է, եւ որ զնմանէ զրոյցք, անհավատալիք: Ունի եւ կղզի մի այլ հանդէպ սահմանի Սարմատայ եւ Գերմանեայ, որ Սկանդէ կոչի. յորում Գուդք լեալ են, եւ այլ ազգք բազումք. եւ քան զայս կղզիս այլ նաւագնացութիւն ոչ կայ, եւ ոչ հասեալ է մարդոյ ուրեք, եւ վասն այնորիկ կոչի Անծանօթ ծով:

Եւ ծովք են երեք մեծք, զորովք երկիր շուրջէ. առաջին Յնդկացն՝ որ ասի Կարմիր ծով, որոյ երկայնութիւն՝ մասունք հարիւր երեքտասան. յորոյ ծոցոյ ելանէ Պարսայ եւ Արաբացոց ծովքն. թէ՛ ՚ի հիւսիսի յարեւմտից կոյս՝ Պարսայն, սակաւ ինչ իբրեւ զաղիւսակ. եւ Արաբացոցն՝ ազխոյդ նման. եւ սահմանեալ ՚ի հարաւոյ անբնակ եւ անծանօթ երկրաւ. իսկ յարեւելից՝ Սինեացոց աշխարհաւն, եւ ՚ի հիւսիսոյ Յնդկօք, եւ Կրման եւ Պարսկական եւ Արաբացոց աշխարհօք. իսկ յարեւմտից կողմանէ՝ Եգիպտացոց եւ Եթովպացոց աշխարհօք, որք են ՚ի Լիբիոյ բաժնի:

Երկրորդ ծով՝ Յունացն, որ ծնանի յովկիանոսէ, ՚ի վեցերորդ մասին երկայնութեան, եւ երեսուն եւ վեց մասին լայնութեան, զոր տեղի Սեփտ կոչեն, որ է Եւթնէկ. զի եօթն մղոն ունի լայնութիւն տեղւոյն, յորում ըստ մտիցն Գատիռոն կղզի յովկիանոս է. բայց առաւել լայնացեալ ՚ի հիւսիսի եւ ՚ի հարաւ՝ ձգի մինչեւ յԱսորիս՝ մասունս երեսուն. եւ սահմանեալ է յարեւելից կողմանէ Ասորոց եւ Փիւնիկեցոց աշխարհօք: Իսկ յարեւելից հարաւուն՝ Յրէաստանիւ մինչեւ յԵգիպտոս. իսկ յարեւելից հիւսիսոյ՝ Կիլիկիոյ եւ Սաւրիոյ եւ Պանփիլայ եւ Լիկիա եւ Կառիա եւ Միւսիա, եւ Ելիսպոնտոս եւ Բիւթանիա՝ մինչեւ ցՔաղկեդոն, յորմէ ծոցոյ ելանէ Պոնտոսի ծովն, եւ ձգի մինչեւ յԵգիպտացոց աշխարհն, մասունս ութելտասան. իսկ ՚ի հիւսիսոյ կողմանէ Եւռոպիա սահմանէ մինչեւ ցՍեփտէ. իսկ ՚ի հարաւոյ կողմանէ Լիբիա սահմանէ մինչեւ ցնոյն Սեփտէ:

Երրորդ ծով՝ Վրկանին է, որ կոչի Կասբից. եւ ձգի երկայնութիւն նորա ՚ի բերանոյ Երասխայ եւ ՚ի Կուր գետոյ մինչեւ ցՊաւլիտիմիտոս գետոյ որ թարգմանի բազմապատիկ, մասունս քսանելերեք. եւ սահմանէ յարեւմտից՝ աշխարհօք. եւ յարեւմտից հիւսիսոյ՝ Աղուանիք առ Կեսիոս գետով, ապա մուտք Գեռաս եւ Սոնդաս եւ Ալանդաս եւ Ողոն գետովք հոմանուն ազգաց, որ ՚ի Կաւկասայ ելանեն եւ մտանեն ՚ի ծով եւ են ազգքն այն հոմանուն չորիւք գետովքն ՚ի Սկիւթիայ համար, որ են Ապխտարք: Իսկ ՚ի հիւսիսոյ կողմանէ սահմանի Սկիւթացոց աշխարհաւն, առ մուտս Տառայ գետոյ, զոր կարծեն Եմաթ է, եւ Ռիմոսի եւ Դեքսի եւ Իաքսարտեայ գետոց: Իսկ յարեւելից կողմանէ սահմանի ազգաւն որ կոչի Անարիական Նոմբաս առ մտիւքն Յոստոս գետոյ, եւ գաւառն կոչի Սագառուկէ, եւ մտիւք գետոյն որ կոչի Պոլիտիմիտէս՝ զոր նախն ասացաք, որ ելանէ յԱւգսիա լեռնէ, առ որովք Սիանի գաւառ. եւ մուտք Ոքսոս գետոյ. առ որովք Ռուբիու ազդ. եւ քաղաքք երեք, մին կոչի Ասպաղովտա, եւ միւսն Ոքսիա, եւ միւսն Դիւաբա: Եւ յարեւելից հարաւոյ սահմանի Դեռքսիա ազգաւ. առ որով գետն Մառզիլ ՚ի Մարդանի աշխարհի. որ ինձ թուի՝ Մու եւ Մրվռոտ լինել. եւ Աստաւանի ազգ, եւ Մաքսիռա գետ եւ հոմանուն գաւառ, մինչեւ ցՔռինդաս գետ, որք են Վրկանի աշխարհ. առ որով ձգի երկրորդ Ազռոն լեռն: Իսկ ըստ հարաւոյ սահմանի Մեդաց աշխարհաւն, որ են Մարք, առեալ ՚ի նոյն Քռնդաս գետոյ.

Եւ յարեւմուտս կոյս ազգաւն՝ որ կոչի Անարական Մարք. եւ մտովք գետոյն որ կոչի Սառառովր, յորում Դերպիկէս գաւառ, զոր կարծեմ Դիլունս. եւ Գեղաւք՝ յորում մուտք գետոյն որ ասի Ոմդաս, մինչեւ ցմուտս գետոյն որ ասի Կուդոս, եւ Կաղշաւք, յորում Գաբառու-Բագինք, մինչեւ ՚ի մուտս գետոյն որ կոչի Կամբիսես: Եւ եմ ըստ արեւմտից երկու կղզիք որ կոչին Դովդէիսք, եւ միւս կղզի յարեւելից որ կոչի Սաղկա:

Նոյնպէս եւ գերկիր բաժանեալ յերիս, յերոպէ, ՚ի Լիբիա, յԱսիա: Եւ ունի զարեւմտական կողմն՝ Երոպէ. եւ զհիւսիսայինն մինչեւ ցՏայանիս գետ, որ ՚ի Ռիա լեռնէ ելանէ եւ գայ մտանէ ՚ի Սիովտին ծով, Երոպիայ է մասն: Իսկ Լիբիա՝ զհարաւայինն, մինչեւ ցԿարմիր ծովն. եւ ՚ի Կարմիր ծովէ եւ յԱնթիոն քաղաքէ որ կայ ՚ի մէջ քաղաքացն Ռինկորուրայ եւ Գազայ՝ եզեր Փիւնիկեցոց ծոցուն, որ ընդ մէջ ծովուն հատանելով անցանէ ընդ կղզիս՝ մինչ ցՏենոդոս ՚ի Քաղկեդոն Բիւթանացւոց, մինչ ՚ի Տաւնալիս գետ: Իսկ յարեւելս կոյս՝ զհարաւ եւ զհիւսիսի եւ զմէջն՝ Ասիա ունի մինչեւ ցԱնծանօթ երկիր. վասն որոյ մեծագոյն է քան զայլ հատածսն. եւ սա է առաջին բաժին աշխարհի. եւ զի Լիբիա մեծագոյն է սահմանօք քան զԵրոպիա, սա երկրորդ է Ասիայ, եւ երրորդ Երոպիա: Ինձ թուի Սեմայ, Քամայ, եւ Յաբեթի:

Եւ յաղագս միջոցի աշխարհի բնակութեան մարդկան, Պտղոմէոս ասէ զԵրջանիկն Արաբիա՝ առ հարաւային եզեր Պարսայ ծովուն, որ Ձկնակերաց ծոցն կոչի. բայց ոչ հաւանիմ. քանզի աւետարանն ծագ երկրի կոչէ զԵրջանիկն Արաբիա, ուստի եկն դշխոյն Սաբայ, կամ Եթովպացւոց՝ յաղագս մերձաւորութեան անծուկ անցիցն. եւ մէջ լսի Երուսաղէմ, որ միաչափ հեռակցութիւն ունի ՚ի ծայրից եւ յեզերաց երկրէ զոր Տէրն ասէ. եւ Դաւիթ ասէ, «Արար փրկութիւն ՚ի մէջ երկրի»: Եւ Եւսեբ մեկնելով ասէ, Ոչ վասն Հրէիցն, այլ զի ՚ի մէջ է Երուսաղէմ ազգաց ընտրելոց, խաչեցաւ Տէրն, զի ամենայն ազգաց է տէր. ըստ որում ասէ, «Աստուած թագաւոր յառաջ քան զյաւիտեանս»: Արդ է ճշմարիտ. Երուսաղէմ մէջ ամենայնի. թէպէտ ըստ չափուցն Պտղոմէայ երկայն տարածէ յարեւելս կոյս. այլ զերկուս չափսն ՚ի մի դնելով՝ նկարագրեսցուք. զի այսպէս եւ հարաւայինն ութ աւելի գայ ըստ Պտղոմէայ. մեք զերկայնութեան չափն վաթսուն ամբողջ պահեսցուք. զի նեղ է բնակութեամբ, եւ երեքհարիւր ութսուն եւ մի. նոյն եւ անդր զհարիւր կրկնեսցուք, եւ լինի յիսուն ? նոյնգունակ եւ ըստ հարաւային կողմանն յայրեցայ զօտւոյն, զուրթն ՚ի չորս, եւ բերէ ստուգապէս զնմանութիւն պտղոմական երկրագրութեան:

Եւ արդ որովհետեւ բովանդակեցաք զհասարակախօսութիւնս, սկսանիմք պատմել զառանձնութիւն նոցա ըստ դրից Պապայ Աղէքսանդրացւոյ. սկսեալ յարեւմտից յՈվկիանոսէ յառաջին մասնէ երկայնութեան, ՚ի Սպանիայ, ՚ի Ծայրէն որ կոչի Յեռոն, այսինքն մեծ եւ հրաշալի. որ ծայրն ՚ի ներքս գայ ՚ի յՈվկիանոս, առաւել քան զայլ երկիր. մասունս երիս, որ լինի ասպարէզք հազար հինգհարիւր յիսուն. որպէս եւ է իսկ ՚ի ներքոյ ստորագրալ:

ԱՇԽԱՐՀ ԵՐՐՈՊԱՅ

- Առաջին բնաշխարհ Եւրոպիայ՝ Սպանիա է. երեքանկիւնի ձեւով, կալով ՚ի մէջ ծովուց որպէս կղզի: Սահմանի յարեւմտից Ովկիանոսիւ առեալ յեռինն Ծայրէն, որ կայ յառաջին մասին յերկայնութեան, յերեսունեւութ մասին լայնութեանն, մինչեւ ցմիւս Ծայրն որ կոչի Նեռինն՝ որ կայ ՚ի հինգ մասին երկայնութեանն. իսկ յարեւելից սահմանի, նոյնպէս Պեռինեայ լերամբ. իսկ հարաւոյ՝ սահմանի Յունաց ծովուն, առեալ ՚ի նոյն Պեռինայ: Գետ ունի զԴուբաս եւ զՎիռիոս: Բայց դրեմք զգետս միայն անուանիս, եւ զքաղաքս հոյակապս, զանց արարեալ զաննշանօքն:
- Բ. Բնաշխարհ Եւրոպիայ Բերիտոնացւոցն է. եւ են երկու կղզիք, ՚ի հիւսիսայինն Ովկիանոս. ՚ի վերոյ կողմանէ Սպանիոյ եւ Գալիոյ. անուն արեւմտեայ կղզւոյն՝ Ուբեռնիա է, զարեհատածել ճնճղկեան, յարեւմտեայ հարաւային ծայրին ութ մասին երկայնութեան, եւ յիսուն եւ ութ լայնութեան: Գետք հզօրք վեշտասան եւ ազգք յոլով: Անուն մի(ւս)ոյ կղզւոյն Ալլիոն: Եւ ՚ի մէջ երկուց կղզեացն փոքունք կղզիք չորս:
- Գ. Բնաշխարհ Գալիոս է, որ կոչի Գելտ-Գաղատիա. յարեւելից կալով Սպանիոյ. երեսուն մասն լայն եւ քառասուն եւ եւթն երկայն. եւ են ՚ի Գալիոս լերինք մեծամեծք եւ գետք քսան եւ ինն. զուր ՚ի Յունաց ծովն արծակէ. եւ զքսան եւ մի յովկիանոս. լինի ՚ի նմա սպիտակ եւ սպանող գոմէշ: Եւ ունի զհզօր ազգն Փռանկաց. որոց հասարակն ՚ի Գալիոս, եւ հասարակն ՚ի Գերմանիա բնակեն:
- Դ. Բնաշխարհ Գերմանիա է, յարեւելից կալով Գալիոյ, եւ ՚ի հիւսիսի սահմանի Գերմանիա նոյն Դանոբ գետով, առեալ ՚ի նոյն դարձուածէ. բայց ունի լերինս անուանիս երիս, եւ գետս հզօրս մետասան. զերկուսն ՚ի Դանոբ արծակէ. ունի եւ անտառս չորս, յոյժ մեծածառք. ունի եւ զՍատրաբէն դաշտն, եւ զԻլինացւոց անապատն. ունի եւ ձի վայրի:
- Ե. Բնաշխարհ Դաղմատիա. յարեւելից հարաւոյ ծայրէն Գալիոյ, քառասուն եւ երեք մասին երկայնութիւն, եւ քառասուն եւ ութ լայնութիւն: Յարեւելից սահմանի Դանոբ գետով. ունի փոքր աշխարհս վեց. լինի անդ բոնոսոս գազանն՝ որպէս զեզն, զկոյն ձգէ եւ զորսորդն այրէ: Ունի եւ կղզիս չորս: Ընդ Մակեդոնիա Պաքարաւ, որ կոչին Ստռագոն եւ Իսա, որ է հանդէպ փոքր Դաղմատիայ, մինչեւ ցԿոսկիդա եւ Մելանա, հանդէպ Պռիզիմոն ծոցոյն, եւ մտիցն Դիդոն գետոյ. յայս կղզի անգեալ էր երանելի Առաքեալն:
- Զ. Բնաշխարհ Իտալիա, յանկեան Գալիոյ. սկսեալ առ երի Դաղմատիոյ ՚ի հարաւ կոյս. յորում ջրաբնակ գաւառն Վենետիոյ, եւ այլք գաւառք ցամաքայինք քառասուն եւ հինգ. աշխարհս վեց. յորոց մին Բիու-Գալու, յորում հոյակապ քաղաքն Ռաւենա. եւ գետք հզօրք երեք, որ կոչին Ատիռինոս, Պադոս, Ռիպոնկոն, որ մտանեն առ նմին ՚ի Յունիոս ծոց: Իսկ ըստ հարաւոյ Սատեռինա աշխարիք, եւ Լատինա աշխարի, յորում մեծն Զոնն. Զելլէնք Մեծք, առ որով ցանկալին Կամպանիա, հուպ կալով ընդ նա եւ ընդ Սիկիլիա կղզին. գետս ունի երեքտասան, եւ լերինս՝ այլ ոչ անուանիս:
- Է. Բնաշխարհ Սարդիոնի մեծ կղզի, հուպ կալով ՚ի Կիռոս կղզի. յորում գաւառք քսան, եւ կղզիք մանունք. եւ շրջապատութիւն նորա իննհարիւր ութսուն մղոն:

- Ը. Բնաշխարհի Սիկիլիա մեծ կղզի, յարեւելից Սարդոնի. հեռի ՚ի նմանէ երեքհարիւր յիսուն մղոնաւ. ունի եւ կղզիս մանունս, եւ է երեքանգիւնի ձեւով. ծայրէ ՚ի ծայր հարիւր մղոն ունի, եւ գաւառս հինգ, գետք ութետասան. լերինք երկու, Պարթենոս եւ Բոռնոս, որոյ կատարն հանապազ հրով տոչորի:
Արդ զայս կարգ ՚ի բուն հանելով՝ դարձցուք ՚ի հիւսիսի, ՚ի մնացեալ մասնէն Ովկիանոսի եւ անծանօթ երկրի. այլ աշխարհատող զԵւրոպիա ածցուք ՚ի հարաւ կոյս մինչեւ ցՅունաց ծովն:
- Թ. Բնաշխարհի Եւրոպիայ Սարմատացոց աշխարհին հասարակն է, յարեւելից կալով Գերմանացոց, առեալ ՚ի Խիստուղա գետոյ եւ ՚ի հոմանունն իւրեանց լերանց. առ հիւսիսայինն Ովկիանոսիւ մինչեւ ցանծանօթ երկիր եւ ցճայր արեւելեայ Ռիպայ լերինն, յորում ելանէ Տանայիս գետ. բայց զամենայնդ ՚ի միջօրեայ կոյս բաժանէ Սարմատիա յերկուս. զԵլիցն՝ յԱսիա, եւ զարեւմտիցն յԵւռոպիա, մինչեւ մտանէ ՚ի Սեոտիս ծովակ. նաւով զնոյն գործելով, մինչեւ ցՊոնտոս ծով. եւ ապա Պոնտոսիւ եւ Տիւռաս գետով սահմանի. ըստ հարաւոյ կուսէ որոշէ զԴակիացոց աշխարհն ՚ի Սարմատիոյ: Եւ ունի Սարմատիա աշխարհս փոքունս. ՚ի քրիստոնէից՝ զՏաւրական ցամաք կղզին, այսինքն զՔեռսոն, որ կայ ՚ի մէջ Բիւկեան լճին եւ Սեովտիս ծովակի եւ Պոնտոսի, եւ մտիցն Կարկինիտեայ գետոյ ՚ի հոմանունն ծոց: Իսկ ՚ի հեթանոսաց բազումս, յորոց մին կոչի Ամաքսաբիու՝ որ են Սայլակենցաղք: Ունի լերինս բոլորս եօթն. արձակէ եւ ՚ի Պոնտոս գետս բազումս, որք յիրեարս անգեալ, անուանեն զմինն Կոչոյ. ունի փոքր լիճ մի եւ կղզիս երկու, եւ երկու բազին:
- Ժ. Բնաշխարհի Թրակացոց աշխարհն, յարեւելից Դաղմատիայ եւ առ երի Սարմատիոյ, առեալ ՚ի Տառոս գետոյ մինչեւ ՚ի Դանոբ: Ունի փոքր աշխարհի հինգ, եւ այլ աշխարհի որ կոչի Վեռիւմուս, եւ Դառդանիա չորեք-քաղաքեան. իսկ ՚ի միջօրեայ կուսէ զինքն զԹռակիա: Իսկ ըստ արջնային կողմանէն մեծ աշխարհի Դակիա, յորում բնակեն Սլաւք քսանեւհինգ ազգք, յորոց փոխանակաւ մտին պատերազմաւ Գուղք՝ եկեալ ՚ի Սկանիոյ կղզւոյ որ կոչի Եմիոս Գերմանացոց. իսկ Սկլաւքն անցին ընդ Դանայ գետ եւ կալան այլ աշխարհի ՚ի Թրակիոյ եւ ՚ի Մակեդոնիոյ, եւ անցին յԱք(այ)իա եւ ՚ի Դաղմատիա: Բայց յառաջ Թրակ զօրավարութիւնք էին այսոքիկ. Թանդիդիկեանք, Սառդիկեանք, Սիկիլիտեանք, եւ այլք: Եւ լերինք երկու, եւ գետս. մի է Դանոբ որ բաժանի ՚ի վտակս վեց, եւ առնէ լիճ մի եւ կղզի, որ կոչի Պիւկի. ՚ի կղզիս այս բնակեալ է Ասպար-հրուկ որդին Խուբրաաթայ, որ փախեալ ՚ի Խազրաց ՚ի Բուլխարաց լեռնէն, եւ գնաց հալածեաց ՚ի մուտս կոյս զԱւառն ազգ, եւ բնակեցաւ անդ: Սա ունի զերջանիկն Կոստանդնուպօլիս ՚ի բերան մտից ծովագետոյն Պոնտոսի, որ կոչի Թրակական Պոսպորոն: Ի Կոստանդնուպօլիս քսան մղոն է քաղաքն Երակլէա, յորում կայ թէատրոնն՝ որ մի է յեօթն հրաշիցն. եւ ըստ հիւսիսոյ ՚ի Յռոն՝ երկու հարիւր մղոն:
- ԺԱ. Բնաշխարհի Մակեդոնիա է յելից կալով Յունական պեղադոսին, առ երի Դաղմատիոյ եւ Թրակայ. ունի լերինս վեց, յորոց մինն Կիտառիոն, եւ միւսն Ոլիմբիս. գետք մեծամեծք վեց, եւ

գաւառս երեսուն, եւ զմեծն Թեսաղիա, յորմէ Յայք: Ունի մարմար կանաչ եւ սպիտակախայտ. ունի ծոցս վեց. յերկայնն մասունս եօթն, իսկ ՚ի լայն հինգ:

- ԺԲ. Բնաշխարհի Ելլադա, առ երի կալով Սակեդոնիոյ. եւ ունի փոքր աշխարհի զԱքայիա, զՊիռիոն. եւ յԱքայիա՝ Կորնթոս քաղաք. եւ ունի զԱթէնս: Լերինք երեք եւ գետք հինգ, քաղաք երեսուն եւ ութ. գաւառս երեսուն. զԱռանձնական Աքայիա, զԱռկադիա, զԱռգիա, զԼակոնիկէ, զԻլիա, զՄիսիսիա, Սիկոնիա, յորում մեհենք Պիսիդոնի: Ունի Պելլոպոնեսոս ծայրս բազումս եւ անգիւնս, որք ունին հոմանուն ծոցս. Լերինք չորս, գետք վեց, քաղաքք վաթսուն. յորոց մինն է Լակեդամոն. լինի մարմար կանաչ: Եւ ունի Ելլադա այլ քաղաքս բազումս ՚ի բազում գաւառս, եւ այլ Լերինս ինն, յորոց է Պառնասոս, Ելիկին, Թոթոն, զորոց առասպելն պատմէ: Ունի կղզիս քառասուն եւ չորս, յորոց է Կրիտն. ՚ի նմա է Շանթական Լեառն, եւ Ելեւսինա քաղաք: Եւբիու մեծ կղզի, եւ Ատալանդ փոքրիկ կղզեակ ՚ի մէջն. զոր ասեն գտեալ զօրացն Արտաշեսի Յայոց արքայի, զի մի նաւ ռոճկացն յամիցեն, մինչեւ պաշարեալն էր զղղեակն Ջարմանալի. զի ջուրք յանպատճառս այսր անդր հոսէին. եւ ասեն անդ մեռեալ Արտաշեսի. եւ Արիստոտէլ անդ եղել խորասոյգ. Եւռոպոս է անուն նորա:

ԿԱՏԱՐԵՑԱԲ ԵՒՌՈՊԻԱ, ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍՆ ԱՇԽԱՐՀԻ

ԱՇԽԱՐՀ ԵՒՐՈՊԱՅ

- Առաջին բնաշխարհի Եւրոպիայ՝ Սպանիա է. երեքանկիւնի ձեւով, կալով ՚ի մէջ ծովուց որպէս կղզի: Սահմանի յարեւմտից Ովկիանոսիւ առեալ յեռիոն Ծայրէն, որ կայ յառաջին մասին յերկայնութեան, յերեսունեւութ մասին լայնութեանն, մինչեւ ցմիւս Ծայրն որ կոչի Նեռիոն՝ որ կայ ՚ի հինգ մասին երկայնութեանն. իսկ յարեւելից սահմանի, նոյնպէս Պեռինեայ Լերամբ. իսկ հարաւոյ՝ սահմանի Յունաց ծովուն, առեալ ՚ի նոյն Պեռինայ: Գետ ունի զԴուբասս եւ զՎիռիոս: Բայց դրեմք զգետս միայն անուանիս, եւ զքաղաքս հոյակապս, զանց արարեալ զաննշանօքն:
- Բ. Բնաշխարհի Եւրոպիայ Բերիտոնացւոցն է. եւ են երկու կղզիք, ՚ի հիւսիսայինն Ովկիանոս. ՚ի վերոյ կողմանէ Սպանիոյ եւ Գալիոյ. անուն արեւմտեայ կղզւոյն՝ Ուբեռնիա է, զարեհատածել ճնճղկեան, յարեւմտեայ հարաւային ծայրին ութ մասին երկայնութեան, եւ յիսուն եւ ութ լայնութեան: Գետք հզօրք վեշտասան եւ ազգք յոլով: Անուն մի(ւս)ոյ կղզւոյն Ալիոն: Եւ ՚ի մէջ երկուց կղզեացն փոքունք կղզիք չորս:
- Գ. Բնաշխարհի Գալիոս է, որ կոչի Գելտ-Գաղատիա. յարեւելից կալով Սպանիոյ. երեսուն մասն լայն եւ քառասուն եւ եւթն երկայն. եւ են ՚ի Գալիոս Լերինք մեծամեծք եւ գետք քսան եւ ինն. զուրք ՚ի Յունաց ծովն արծակէ. եւ զքսան եւ մի յովկիանոս. լինի ՚ի նմա սպիտակ եւ սպանող գոմէշ: Եւ ունի զհզօր ազգն Փռանկաց. որոց հասարակն ՚ի Գալիոս, եւ հասարակն ՚ի Գերմանիա բնակեն:

- Դ. Բնաշխարհի Գերմանիա է, յարեւելից կալով Գալիոյ, եւ ՚ի հիւսիսի սահմանի Գերմանիա նոյն Դանոբ գետով, առեալ ՚ի նոյն դարձուածէ. բայց ունի լերինս անուանիս երիս, եւ գետս հզօրս մետասան. զերկուսն ՚ի Դանոբ արձակէ. ունի եւ անտառս չորս, յոյժ մեծածառք. ունի եւ զՍատրաբէն դաշտն, եւ զԻլիմացւոց անապատն. ունի եւ ձի վայրի:
- Ե. Բնաշխարհի Դաղմատիա. յարեւելից հարաւոյ ծայրէն Գալլիոյ, քառասուն եւ երեք մասին երկայնութիւն, եւ քառասուն եւ ութ լայնութիւն: Յարեւելից սահմանի Դանոբ գետով. ունի փոքր աշխարհս վեց. լինի անդ բոնոսոս գազանն՝ որպէս զեզն, զկոյն ձգէ եւ զորսորդն այրէ: Ունի եւ կղզիս չորս: Ընդ Սակեդոնիա Պաքարաւ, որ կոչին Ստռագոն եւ Իսա, որ է հանդէպ փոքր Դաղմատիայ, մինչեւ ցԿոսկիդա եւ Մելանա, հանդէպ Պռիզիմոն ծոցոյն, եւ մտիցն Դիղոն գետոյ. յայս կղզի անգեալ էր երանելի Առաքեալն:
- Զ. Բնաշխարհի Իտալիա, յանկեան Գալիոյ. սկսեալ առ երի Դաղմատիոյ ՚ի հարաւ կոյս. յորում ջրաբնակ գաւառն Վենետիսոյ, եւ այլք գաւառք ցամաքայինք քառասուն եւ հինգ. աշխարհս վեց. յորոց մին Բիու-Գալու, յորում հոյակապ քաղաքն Ռաւենա. եւ գետք հզօրք երեք, որ կոչին Ատիռինոս, Պադոս, Ռիպոնիկոն, որ մտանեն առ նմին ՚ի Յունիոս ծոց: Իսկ ըստ հարաւոյ Սատեռինա աշխարիք, եւ Լատինա աշխարի, յորում մեծն Զռոն. Զելլէնք Մեծք, առ որով ցանկալին Կամպանիա, հուպ կալով ընդ նա եւ ընդ Սիկիլիա կղզին. գետս ունի երեքտասան, եւ լերինս՝ այլ ոչ անուանիս:
- Է. Բնաշխարհի Սարդիոնի մեծ կղզի, հուպ կալով ՚ի Կիռոս կղզի. յորում գաւառք քսան, եւ կղզիք մանունք. եւ շրջապատութիւն նորա իննհարիւր ութսուն մղոն:
- Ը. Բնաշխարհի Սիկիլիա մեծ կղզի, յարեւելից Սարդոնի. հեռի ՚ի նմանէ երեքհարիւր յիսուն մղոնաւ. ունի եւ կղզիս մանունս, եւ է երեքանգիւնի ձեւով. ծայրէ ՚ի ծայր հարիւր մղոն ունի, եւ գաւառս հինգ, գետք ութելտասան. լերինք երկու, Պարթենոս եւ Բոռնոս, որոյ կատարն հանապազ հրով տոչորի: Արդ զայս կարգ ՚ի բուն հանելով՝ դարձցուք ՚ի հիւսիսի, ՚ի մնացեալ մասնէն Ովկիանոսի եւ անձանօթ երկրի. այլ աշխարհատող զԵւրոպիա ածցուք ՚ի հարաւ կոյս մինչեւ ցՅունաց ծովն:
- Թ. Բնաշխարհի Եւրոպիայ Սարմատացւոց աշխարհին հասարակն է, յարեւելից կալով Գերմանացւոց, առեալ ՚ի Խիստուղա գետոյ եւ ՚ի հոմանունն իւրեանց լերանց. առ հիւսիսայինն Ովկիանոսի մինչեւ ցանձանօթ երկիր եւ ցծայր արեւելեայ Ռիպայ լերինն, յորում Ելանէ Տանայիս գետ. բայց զամենայնդ ՚ի միջօրեայ կոյս բաժանէ Սարմատիա յերկուս. զելիցն՝ յԱսիա, եւ զարեւմտիցն յԵւռոպիա, մինչեւ մտանէ ՚ի Մեոսիս ծովակ. նաւով գնոյն գործելով, մինչեւ ցՊոնտոս ծով. եւ ապա Պոնտոսի եւ Տիւռաս գետով սահմանի. ըստ հարաւոյ կուսէ որոշէ զԴակիացւոց աշխարհն ՚ի Սարմատիոյ: Եւ ունի Սարմատիա աշխարհս փոքունս. ՚ի քրիստոնէից՝ զՏաւրական ցամաք կղզին, այսինքն զՔեռսոն, որ կայ ՚ի մէջ Բիւկեան լճին եւ Մեովոսիս ծովակի եւ Պոնտոսի, եւ մտիցն Կարկինիտեայ գետոյ ՚ի հոմանունն ծոց: Իսկ ՚ի հեթանոսաց բազումս, յորոց մին կոչի Ամաքսաբիոն՝ որ են Սայլակենցաղք: Ունի լերինս բոլորս

եօթն. արձակ է եւ 'ի Պոնտոս գետս բազումս, որք յիրեարս անգեալ, անուանեն զմինն Կոչոյ. ունի փոքր լիճ մի եւ կղզիս երկու, եւ երկու բազին:

- Ժ. Բնաշխարհի Թրակացոց աշխարհն, յարեւելից Դաղմատիայ եւ առ երի Սարմատիոյ, առեալ 'ի Տառոս գետոյ մինչեւ 'ի Դանոբ: Ունի փոքր աշխարհի հինգ, եւ այլ աշխարհի որ կոչի Վեռլւմուս, եւ Դառդանիա չորեք-քաղաքեան. իսկ 'ի միջօրեայ կուսէ զինքն զԹռակիա: Իսկ ըստ արջնային կողմանէն մեծ աշխարհի Դակիա, յորում բնակեն Սլաւք քսանեւհինգ ազգք, յորոց փոխանակաւ մտին պատերազմաւ Գուղք՝ եկեալ 'ի Սկանիոյ կղզոյ որ կոչի Եմիոս Գերմանացոց. իսկ Սկլաւքն անցին ընդ Դանայ գետ եւ կալան այլ աշխարհի 'ի Թրակիոյ եւ 'ի Մակեդոնիոյ, եւ անցին յԱք(այ)իա եւ 'ի Դաղմատիա: Բայց յառաջ Թրակ զօրավարութիւնք էին այտոքիկ. Թանդիդիկեանք, Սառդիկեանք, Սիկիլիտեանք, եւ այլք: Եւ լերինք երկու, եւ գետս. մի է Դանոբ որ բաժանի 'ի վտակս վեց, եւ առնէ լիճ մի եւ կղզի, որ կոչի Պիւկի. 'ի կղզիս այս բնակեալ է Ասպար-հրուկ որդին Խուբրաաթայ, որ փախեաւ 'ի Խազրաց 'ի Բուլխարաց լեռնէն, եւ գնաց հալածեաց 'ի մուտս կոյս զԱւառն ազգ, եւ բնակեցաւ անդ: Սա ունի զերջանիկն Կոստանդնուպօլիս 'ի բերան մտից ծովագետոյն Պոնտոսի, որ կոչի Թրակական Պոսպորոն: Ի Կոստանդնուպօլսէ քսան մղոն է քաղաքն Երակլէա, յորում կայ թէատրոնն՝ որ մի է յեօթն հրաշիցն. եւ ըստ հիւսիսոյ 'ի Զոռմ՝ երկու հարիւր մղոն:
- ԺԱ. Բնաշխարհի Մակեդոնիա է յելից կալով Յունական պեղադոսին, առ երի Դաղմատիոյ եւ Թրակայ. ունի լերինս վեց, յորոց մինն Կիտառիոն, եւ միւսն Ոլիմբիս. գետք մեծամեծք վեց, եւ գաւառս երեսուն, եւ զմեծն Թեսաղիա, յորմէ Զայք: Ունի մարմար կանաչ եւ սպիտակախայտ. ունի ծոցս վեց. յերկայնն մասունս եօթն, իսկ 'ի լայն հինգ:
- ԺԲ. Բնաշխարհի Ելլադա, առ երի կալով Մակեդոնիոյ. եւ ունի փոքր աշխարհի զԱքայիա, զՊիռիոն. եւ յԱքայիա՝ Կորնթոս քաղաք. եւ ունի զԱթէնս: Լերինք երեք եւ գետք հինգ, քաղաք երեսուն եւ ութ. գաւառս երեսուն. զԱռանձնական Աքայիա, զԱռկադիա, զԱռգիա, զԼակոնիկէ, զԻլիա, զՄիսիսիա, Սիկոնիա, յորում մեհենք Պիսիդոնի: Ունի Պելլոպոնեսոս ծայրս բազումս եւ անգիւնս, որք ունին հոմանունն ծոցս. լերինք չորս, գետք վեց, քաղաքք վաթսուն. յորոց մինն է Լակեդամոն. լինի մարմար կանաչ: Եւ ունի Ելլադա այլ քաղաքս բազումս 'ի բազում գաւառս, եւ այլ լերինս ինն, յորոց է Պառնասոս, Ելիկին, Թոթոն, զորոց առասպելն պատմէ: Ունի կղզիս քառասուն եւ չորս, յորոց է Կրիտն. 'ի նմա է Շանթական լեռն, եւ Ելեւսինա քաղաք: Եւրիու մեծ կղզի, եւ Ատալանդ փոքրիկ կղզեակ 'ի մէջն. զոր ասեն գտեալ զօրացն Արտաշեսի Զայոց արքայի, զի մի նաւք ռոճկացն յամիցեն, մինչեւ պաշարեալն էր զդղեակն Ջարմանալի. զի ջուրք յանպատճառս այսր անդր հոսէին. եւ ասեն անդ մեռեալ Արտաշեսի. եւ Արիստոտէլ անդ եղել խորասոյգ. Եւռոպոս է անունն նորա:

ԿԱՏԱՐԵՑԱՒ ԵՒՈՊՊԻԱ, ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍՆ ԱՇԽԱՐՀԻ

ԱՍԻԱ

Առաջին բաժին երկրի բնակութեան մարդկան ընդհանուր Ասիա է. որ սահմանի՝ ի մտից կուսէ եւրոպեալ, իսկ ՚ի հիւսիսոյ, յելից եւ ՚ի հարաւոյ՝ անձանօք երկրաւ եւ Լիբեալ. եւ մտանեն ՚ի մի մի աշխարհք կողման. եւ է նախակողմն Միջերկրայք, որք մտանեն ընդ մէջ Յունաց ծովուն եւ Պոնտոսի, վասն որոյ եւ Միջերկրէ կոչին:

- Ա. Աշխարհ Ասիայ Բիւթանիա. յելից Կոստանդնուպօլսի, հանդերձ մտիւք ծովագետին Պոնտոսի որ կոչի Թրակական Փաւսփոռոս, մասամբ ինչ Պրոպոնտեայ. առեալ ՚ի մեհենէն Արտեմեայ, որ կայ յելսն Պոնտոսի, մինչեւ ցմուտ Ռոքանգայ գետոյ, եւ զՈլոնպիոս լեառն. եւ ունի զՍելինոն լեառն եւ գետս զԵլադաս եւ զՋոպիոս եւ զհզօրն Սագառիս, եւ մանունս որք ՚ի նա անգանին. զՍիւնաս լիճ ունի մերձ Նիկոմիդեայ եւ զԱսկանիդէս. ունի կղզիս հինգ ՚ի Պոնտոս ծովուն, յորոց երկուքն կոչի Կիանիա. ունի եւ լիճ մի այլ Պռամա քաղաք: Ունի եւ մայրաքաղաքս երկուս զՔաղկեդոն եւ զՆիկոմիդիա, որք ունին ընդ ինքեանս քաղաքս չորեքտասան, եւ ենպոռոհոնս բազումս, այսինքն քաղաքս ծովեզերայս, վաճառատեղիս. լինի առ եզերսն Դակայ գետոյ հող սպիտակ առգեղ անուն՝ զոր աղացեալ ցանեն ՚ի վերայ ցորենոյ. վեց կայթն կապիճ մի. եւ պահի ազնիւ եւ ճճի չուսէ:
- Բ. Աշխարհ Մուսիա Մեծ եւ Փոքր, որ կոչի Ելեսպոնտոս առ երի Բիւթանիոյ. ունի գետս չորս եւ մայրաքաղաք զԿիզիկոն, յորում տաճար, եւ այլ շինուած մի յեօթն հրաշիցն: Եւ երեք են քաղաքք, Իլիոն, Դառդանոն, Տրովադա. զորոց պատերազմէ Տիքսիոն պատմէ եւ առասպելքն Յոմերոնի. ունի եւ այլ քաղաքս երեսուն եւ ութ:
- Գ. Աշխարհ Առանձնակ Ասիա, յերի կալով Միւսիայ առ ծովով, յորում մայրաքաղաք Եփեսոս, Ջմիւռնիա, Պեռգանոս, Տռալիս. որք ունին ընդ ինքեանս քաղաքս քառասուն եւ ութ. եւ ունի փոքր աշխարհ զԼիւդիա, յորում մայրաքաղաք Սառդոս, զԵոլիս, զԷոնիա, որք են Յոյնք, զԿառիա, եւ գետս հինգ: Ունի կղզի զՔիոս հոմանուն քաղաքաւ, եւ Պոսիդա որ լինի անդ մագդիկ՝ խիժ ծառոյ. եւ զԿառոս եւ զՍամոս հոմանուն քաղաքօք, եւ զԿով, զոր Ղուկաս ասէ ՚ի Գործսն: Եփեսոս հարկատու էր Արտեմեայ. անդ է Յոհաննու աւետարանչի գերեզմանն, եւ միւս Յոհաննու՝ որ կոչեցաւն Մարկոս. եւ այլք զայլ ոմն Յովհան ասեն:
- Դ. Աշխարհ Ասիոյ՝ Լիկիա, որոյ մայրաքաղաք է Ջմիւռնիա. ունի լերինս երկուս եւ գետս չորս, եւ կղզի զՌոդոս, հոմանուն պեղագոսին: Լինի անդ խունկ զուկին՝ զոր Յայք արուս կոչեն, ՚ի ծառոյ ծորելոյ որպէս մեղր կամ մրուր թանձր:
- Ե. Բնաշխարհ Ասիոյ՝ Փռիւզիա է, յելից կալով Առանձնակն Ասիոյ եւ յերի Լիկիոյ. ունի յինքեան աշխարհս երեք, զՊիսիդիա՝ յորում մայրաքաղաքն Անտիոք, եւ այլ քաղաքս քսանեւվեց. յորոց մին կոչի Կիւոտոս, այսինքն տեղի տապանին Նոյի շինելոյ, եւ եթէ առասպել է եւ եթէ ճշմարիտ ոչ գիտեն,- եւ Պակատիանի, յորում մայրաքաղաք Լաւոդիկէ, եւ այլ քաղաքս քառասուն. եւ

Սաղուտառիս, յորում մայրաքաղաք է Սիւննադա. եւ այլ քաղաքս երեսուն. եւ ունի լիճս երեքտասան:

- Զ. Աշխարհի Պափղադոնիա՝ յելից կալով Ոնոռատայ աշխարհի, առ երի ծովուն Պոնտոսի, որ կոչի Պոնտոս Գաղատական. ունի գետս Զալիքոս եւ զՈղիս. եւ մայրաքաղաք զԳերմանուպօլիս, որոյ բերդ Գանգրայ. ունի եւ գաւառս երեքտասան:
- Է. Աշխարհի Ասիոյ՝ Գաղատիա Առաջին, յելից Փռիգիայ, եւ առ երի Պամփիլագոնեայ. գետ զնոյնսդ ունի:
- Ը. Աշխարհի Երկրորդ Գաղատիա, յելից Փռիգիոյ, եւ առ երի առաջին Գաղատիոյ, մինչեւ ցՊամփիլիա. եւ գետս ունի որ յառաջ ասացեալ գետոս անգանին եւ լիճս առնեն:
- Թ. Աշխարհի Սաւրիա՝ յելից կալով (Պիսիդիոյ), առ երի ծովուն հանդէպ Կիպրոս կղզւոյ. ունի լեառն զՏաւրոս. լինի անդ խունգս ստիրակ, կուճում, բոզումբիթ, կաղամիտա, ամենեքեան ՚ի ծառոց ծորելոց, ՚ի կերածէ ճճոյ միոյ՝ որ է դեղին, սեւ խայտուց ունելով, նման թրթրոյ. ունի մայրաքաղաք զՍելեւկիա, ընդ որով այլ քաղաքք քսան եւ երեք: [Եւ զխունկսն ոչ է պարտ միայն ծխել, զի ոչ տայ ազնիւ հոտ. այլ խառնեալ ընդ այլ՝ յոյժ անուշ է. եւ արժէ լիտրն դահեկան մի. բայց զազնիւն ժողովեն օձք եւ դնեն ՚ի բոյնս, ՚ի կտապս իւրեանց, զոր սպանեալ առնուն. եւ ծառք ուստի ծորին՝ բարակք են. ստուարն լինի որպէս լուծ, ընդ որ մտեալ ճճին ընդ տակն, երթայ ուտելով մինչեւ ցճայրն՝ գտանէ, եւ ապա մեռանի, եւ թափին խունգքն ՚ի խնամոցն Աստուծոյ]:
- Ժ. Աշխարհի Լիկոնիա է, յելից կալով Գաղատիոյ Երկրորդի, առ երի Սաւրիոյ. ունի արձակ դաշտս անջուր եւ մանունս լերանց:
- ԺԱ. Ելիոն-պոնտոս յելից նոյն Պոնտոսի, եւ յելից Պափլագոնայ առ երի Երկրորդ Գաղատիոյ:
- ԺԲ. Աշխարհի Պոնտոս Պոլեմոնական յելից կալով Ելիոն-պոնտոսի, առ երի Պոնտոս ծովու:
- ԺԳ. Աշխարհի Ելիոն-պոնտոսի առ երի Լիկայոնիոյ:
- ԺԴ. Աշխարհի առաջին Կապադոկիա, յելից կալով Երկրորդ Կապադոկիայ, որ եւ նա աշխարհահամարն է: Ունի լեառն զԱնտիտաւռոս եւ զայլ փոքունս. եւ գետս Մելաս եւ զԱլիս, եւ զայլս մանունս որք ՚ի նա խառնին:
- ԺԵ. Աշխարհի՝ Առաջին եւ Երկրորդ Կիլիկայք են, յելից կալով Լիկոնիայ եւ Սաւռեայ, յերի Կապադոկացւոց յեզր ծովուն իւրեանց, եւ Սիսիկեան ծոցոյն: Լեառն ունի զՏաւրոս եւ գետս վեց, զԱռիմակղիս, զԿալիգոս, զԴամոս, զԿիւնդոս, Զաւռոս, զՊիռամոս. որոց մայրաքաղաքք են Տարսոն, եւ Անարգաբա. ընդ որովք աշխարհք բազումք եւ բերդք. եւ երկու դրունք Սալիս եւ Պլատան, ելանելոյ յԱսորիս. եւ է ամենաբեր հանգոյն երկրին Յորդանանու:
- ԺԶ. Աշխարհի Կիպրոս կղզի յելից կալով Պամփիլիական պեղագոսին, առ երի Կիլիկոյ մինչեւ ցՓիւնիկական պեղագոսն. եւ ունի լեառն զՈլիմբոս. եւ գետս չորս. երեք մասն երկայն եւ մի լայն: Լինի անդ լատան՝ ցօղ անկեալ զխտով, կռեալ ՚ի վարիչս եւ ՚ի մորթս քօշից... ժողովեն ՚ի խունկ:

- ԺԷ. Աշխարհ Երկրորդ Չայք, որ արդ կոչին Առաջին Չայք, յելից կալով Կիլիկիոյ առ Տաւրոս լերամբ յերի Ամանոս լերին, որ բաժանէ ընդ նա եւ ընդ Կոնստանդնուպոլսոց մինչեւ ցեփրատ: Ունի եւ այլ լերինս. զԻգոն եւ զԲասիլիկոն եւ զԿոռորմանդոն. եւ գետ զնոյն զՊիռասմիս եւ զՊառատիս եւ զԿաւկաւա եւ զԿառոնոսոս, եւ դրունս երկու ելանելոյ Ասորոց: [Առաջին Չայք յելից կալով Առաջին Կապադովկիոյ առ երի Բ Չայոց. եւ սահմանի յելից Եփրատաւ. եւ լեռն ունի զԱռգոնս. եւ գետ երեսուն, զԱլիս, եւ այլ մանունս: Երրորդ Չայք են որ կան յարեւելից Կապադովկիոյ, եւ երկայն տարածի մինչեւ ցեփրատ. եւ ունի այլ գետս երկու, եւ լերինս բազումս մեծամեծս քսանելերկու:]
- ԺԸ. Աշխարհ Ասիոյ՝ Սարմատացոց հասարակն է. որ բարձանի արեւելեան ծայրիւ Ռիպեայ լերամբ եւ Տանայիս գետով, եւ Մեոտիս ծովակաւ մտիւքն յելքսինոս Պոնտոս ծով. եւ անտի նոյն ծովեզերքն յելս կոյս, մինչեւ ցնուտ Կուռաքի գետոյ՝ որ կոչի Ագռաւ, եւ անտի առ Կաւկասին լերինսն՝ առ Վրօք եւ Աղուանիւք, մինչեւ ցԿասքից ծովն, ՚ի մուտս Սըւանաս գետոյ (Սըւանաս գետ չլսի ուրեք): Եւ ունի լերինս զՇանթայինն եւ զՉիականն, որ արձակէ գետս հինգ ՚ի Միովիտ ծով. եւ Կաւկաս արձակէ գետս երկու՝ զՎալդանիս մինչեւ ցԿուռաքս լեռն, որ սկսանի հանդէպ Կաւկասայ, եւ ձգէ զերկայնութիւն իւր ՚ի մուտս կոյս զհիւսիսեալ, մինչեւ ՚ի մէջ մտանէ ընդ Մեովտիս (եւ) ընդ Պոնտոս ծով. որ արձակէ գետ մի Փսելքոս անուն, որ մեկնէ ընդ Փոսփորոնն եւ ցբուն սահմանն յորում քաղաքիկն Նիկոփս: Որ ըստ հիւսիսոյ են ազգ թուրքաց եւ Բուլղարաց, ըստ անուանց գետոցոյ կոչեցեալ, Կուփի Բուլղար, Դուչի Բուլկար, Ողխոնտոր Բլկար եկն, Չդար Բուլկար. օտար այժմ ՚ի Պտղոմէականէն են այս անուանք: Եւ ՚ի Չիական լեռնէն փախեալ որդին Խուրթարայ: Եւ ընդ մէջ Պուլղարաց եւ ծովուն Պոնտոսի բնակեն ազգք, Գարշք եւ Քուրք եւ Սւանք մինչեւ ցՊիսինուն (քաղաք) ծովեզերային Աւագով աշխարհի, որ են Ափշիւք եւ Ափխաղք, մինչեւ ցքաղաքն իւրեանց ծովեզերային՝ Սեւաստուպաւլիք, եւ անդր եւս մինչեւ ցգետն որ կոչի Դռակոն որ է վիշապ, որ հոսի յԱղուանաց, եւ բաժանի ընդ Ափխազս եւ ընդ Եգր աշխարհ. եւ ունի ազդագաւառս քառասուն եւ վեց: Եւ ՚ի հիւսիսոյ՝ առ Անժանօք երկրաւ բնակեն թագաւորական Սարմատք եւ Չիակերք. իսկ առ մտիւքն Տանայիս գետոյ՝ բնակին Նախճամատեանք, եւ ազգ մի այլ որ են Կղարջք. եւ ապա Սիւռակացիք, ապա Միդոսդեսէն գաւառն. եւ ապա յարեւելից կուսէ Շանթային լերանցն բնակեալ են Ամագունք, որք են կանայք պատերազմողք, մինչեւ ցգետն որ կոչի Իռա, որ երկակի բղխէ ՚ի հիւսիսոյ Անժանօք երկրի, եւ միանան. եւ հասեալ մերձ Չիական լերանցն արձակէ վտակ մի ՚ի Տանայիս գետոյ որ ՚ի Միովիտ ծովակ իջանէ. եւ այլն դառնայ յարեւելս կոյս մինչեւ հանդէպ Շանթային լերանցն. եւ ապա գան այլ երկու գետք յարեւելից կուսէ ՚ի հիւսիսոյ լեռնէն որ կոչի Ռիմիկա, եւ առնեն զնա Եօթանասնավտակեան, զոր կոչեն Թուրքք Աթլ գետ. որոյ մէջն է կղզի, յոր մտեալ ամրանայ Բասլաց ազգն, ՚ի հզօր ազգէն Խազրաց եւ Բւլղաց, ճարակելոց յելից եւ ՚ի մտից, եկելոց անդ ՚ի ձմերոց. եւ կոչեն Սեւ կղզի. զի յաղազս բազմութեանն ազգին Բասլաց՝ մարդոյ եւ անասնոյ անդ մտելոցն՝ սեւ երեւի. զոր Պտղոմէոս Գռաւ կղզի կոչէ: Եւ վտակքն Աթլ գետոյ անցեալ (ընդ) կղզին

դարձեալ միանան եւ մտանեն 'ի Կասբից ծովն, բաժանելով ընդ Սարմատիա եւ ընդ Սկիւթիոյ աշխարհն: Որոյ ըստ մտից, ասէ Պտղոմէոս, զԱդոն եւ զԱղանդան եւ զՍոնդաս եւ զԳեռուս ազգս հոմանուն գետօք որ 'ի Կաւկասայ հոսի 'ի ծով, մինչեւ ցԱղուանից սահմանն: Եւ են 'ի Սարմատիոյ համարեալ, այսպէս, սկսեալ 'ի մտից յելս կոյս. նախ ազգ Աղուանաց, Աշտիգոր որ ըստ հարաւոյ. համաբնակ նոցա Խեբուրք եւ Քուբետք եւ Արգուել եւ Սարդոյլ, եւ Թակոյր. եւ Ալանք են յետ Դիքորին, յԱրդոզ աշխարհի Կաւկասին լերանցն. ուստի հոսի գետն Արմնայ, եւ գնալով ընդ հիւսիսի՝ ընդ դաշտ անբաւս, խառնի յԱթլ. եւ 'ի նոյն լերինն՝ յետ Արդոդեան ազգին բնակեն Դաջանք, Դուալք, Ծըխոյք, Փուրքա, Ծանարքայ՝ յորում Ալանաց դուռն. եւ միւս դուռն որ ասի Քծեքեն, հոմանուն ազգի. եւ ասպ Դուծք եւ Խուծք եւ Խիստք մարդակերք. ասպ Ձղաւատք, ասպ Գուգամակարք, ասպ Դուրծկք, ասպ Դիդոք, ասպ Լեկք, ասպ Տապոտարանք, ասպ Յաղուտականք, ասպ Խենաւք, ասպ Շիղպք, ասպ Եիղքք, ասպ Փիւք: Եւ ասպ Կաւկաս բաժանի յերկուս բազուկս, մինն գնայ դէպ ուղիս կոյս, յորում Շրւան եւ Խորւան ազգ՝ մինչեւ ցԽորսվէն. եւ միւս բազուկն արձակէ նախ վտակ մի զԱրմ գետ, որ է դէպ ուղիղ 'ի հիւսիսի՝ յԱթլ գետ, եւ ասպ նոյն բազուկն գնայ զելիւք հիւսիսոյ, յորում բնակեալ են Թաւասպարք, Յեմնատակք, Իժմախք, Փասխք, Փուսխք, Փւքանակք, Բագանք, ուստի առնու պարիսպն երկայն՝ որ կոչի Ապգուտկաւատ, մինչեւ ցԱլլմինոն մօրս ? Եւ ցծով: Որոյ ըստ հիւսիսոյ՝ Մասքութան ազգն բնակեալ են, 'ի Վարդանեան դաշտին, մինչեւ ցԿասբից ծովն, յոր բազուկն Կաւկասայ հայի, յորմէ ածեալ է զպարիսպն Դարբանդայ, այսինքն Կապ եւ դուռն՝ քաղաք պահակին ճորայ. աշտարակ ահագին 'ի ներքս 'ի ծովուն կացուցեալ: Իսկ 'ի հիւսիսոյ նորա՝ թագաւորութիւն Յոնաց հուպ 'ի ծով. եւ 'ի մտից նորա առ Կաւկասով Վարաջան քաղաք նոցին Յոնաց եւ Չունգարս Մսընդո: Եւ յարեւելից բնակեն Սաւիրք ցԹալդ գետ, որ մեկնէ ընդ Ասիական Սարմատք եւ ընդ Սկիւթիա աշխարհք. որ են Ապախթարք, այսինքն Թուրքաստանք, եւ Խաքան թագաւոր նոցա, եւ Խաթունն՝ դշխոյ նոցա կին Խաքանայ:

- ԺԹ. Աշխարհ Ասիոյ Կողքիս է, որ է Եգր. յելից կալով Պոնտոս ծովուն առ երի Սարմատիոյ, 'ի մտիցն Դռակոն գետոյ մինչեւ ցԿաւկաս լեռն եւ ցնորին բազուկ, որ բաժանէ ընդ նա եւ ընդ Վիրս. եւ անտի սահմանի մասամբ ինչ Մեծ Յայոց մինչեւ ցԿապպադական Պոնտոս: Եւ բաժանեալ է յինքեան չորս աշխարհս փոքունս, 'ի Մանիլ, 'ի յԸգռեւ, 'ի Կի, որ է Առանձնակ Եգերայ, 'ի խաղ իւրում Փասիս գետ, առ հոմանուն քաղաքաւ, եւ 'ի ճանիւս որ են Խաղտիք, յորում գետ Մեգաղու Պոտամիա: Ունի եւ այլ գետս. զԱկամսիս որ է Յոհ, որ գայ 'ի Մեծ Յայոց: Ունի հինգ քաղաքս, Իանի, Կոտա, Ռոդիւպօլիս, Աթինա, Ռիզոն. եւ այլ բազում ենպոռնիոնս այսինքն գեղաքաղաքս ծովեզերեայս, յորոց է Տրապիզոն:
- Ի. Աշխարհ Վիրք, յելից կալով Եգերայ, յերի Սարմատիոյ առ Կաւկասով, մինչեւ ցԱղուանից սահման, եւ մինչեւ ցՅայոց սահմանն՝ առ Կուր գետովն: Եւ գաւառք են այս, սկսեալ 'ի Վոհ գետոյ եւ 'ի հիւսիսոյ Տայոց. Կլարճք, զոր 'ի Յայոց հանեալ է, եւ Շաւշէթ. Արտահան գաւառ, զոր առեալ է 'ի Յայոց, ընդ որ անցանէ գետն հզօր Կուր, որ 'ի

Տայոց գալով, ՚ի Կող գաւառէ ընդ ստորոտս Ջաւախաց, իջանէ ՚ի Սամցխէ եւ դառնայ յարեւելս՝ անցանելով ընդ Վերին աշխարհն Վրաց, բաժանելով զգաւառսն, զԳոռոթիսխէ, զՏունիսխէ, որոյ ՚ի գլուխն Դեկիցխէ բերդ, եւ զՍանգլեացփոր, եւ զԲողնփոր՝ մինչեւ ցՊարուար գաւառ, որ պատէ զՏփխիս քաղաքաւ. բայց երեք փորակոյ ՚ի Չայոց հանեալ է: Իսկ ըստ հիւսիսոյ գետոյն մեծին Կուրայ, հանդէպ Թար գաւառի՝ Արգլէթու լերունք, եւ ՚ի նոյն կողմանէ դաշտին Դւան, եւ Աչելտիսխէ եւ Քորդիթիկոսխէ, մինչեւ ցՍացխունէթ, որ ՚ի ստորոտս Կովկասու. յորմէ հոսի Լէխ գետ, եւ անցեալ ՚ի հարաւ կոյս իջանէ ՚ի Կուր. եւ առ նովաւ Խառնիսխէ ՚ի Յխրասձմայա, մինչեւ յԱրագւ գետ, որ հոսի ՚ի Կաւկասայ, եւ գնալով ընդ հարաւ ընդ Ախալցիխէ բերդ, եւ անցանէ ընդ մէջ Մցխիթայ քաղաքի եւ բլրոյ Սուրբ Խաչին, իջանէ ՚ի Կուր, եւ բովանդակի ՚ի Վերին աշխարհ Վրաց. յորմէ յառաջ խաղացեալ Կուր՝ գայ ՚ի Տփխիս մայրաքաղաք Վրաց. զնա թողլով Պարուարաւ, եւ զԾովփոր եւ զԿողբփոր եւ զՉորոփոր հոմանուն գետօք, մինչեւ ցՂնարակերտ քաղաք, զորս ՚ի Չայոց հանեալ է. որոց ըստ հարաւոյ լեռնադաշտքն Ջաւախաց բազում լճօք լի զանազան ձկանքք, եւ Թռեղք եւ Տաշիր. որոց ՚ի հարաւ Գանկարքա. զարմէնդ ՚ի Չայոց հանեալ է: Իսկ հանդէպ դոցա ըստ հիւսիսոյ կողմանէ Կուրայ՝ գաւառք, Խւէթ, Խերկ, Էրժոյ, Թիանէթ, Ծորէնոր:

- ԻԱ. Աշխարհ Աղբանիա, այսինքն Աղուանք, յելից Վրաց, յերի Սարմատիոյ առ Կաւկասով, մինչեւ ցՉայոց սահմանաւ, առ Կուր գետով. թէպէտ եւ աստի ցԿուր զամենայն սահմանս հանեալ է ՚ի Չայոց: Բայց մեք ասասցուք զբուն աշխարհն Աղուանից որ ընդ մէջս է մեծի գետոյս Կուրայ եւ Կովկաս լերինն: Նախ առ Վրօք, Եխնի գաւառ առ Աղուան գետովն, եւ Քամբէճան առ Կուրաւ. եւ ըստ հարաւոյ նորա բերդն Վարազմանաւառ, հանդերձ Կուղրաթ գեղաքաղաքաւ, եւ վայրքն անապատ մինչեւ ցԿուր գետ. յորոյ յելից կողմանէ Գըւգաւ քաղաք, առ Աղուան գետով, եւ Բիխ գաւառ առ Կաւկասաւ, եւ յելից նորա, Շաքէ, եւ Դէդառու գետ. առ որով հոմանուն գաւառ՝ առ Սանի գետով: Այս ամենայն հոսին ՚ի Կովկասայ, եւ խառնեալ ՚ի յԱղուան գետ՝ անկանին ՚ի Կուր գետ. իսկ ՚ի յելից կուսէ Քավաղակ քաղաք Աղուանից մերձ ՚ի Կաւկաս. ընդ որոյ մէջ գետն Սէրջ դէպ ՚ի հարաւոյ ըստ փոքր (?) Չայոց:
- ԻԲ. Ունին Մեծ Չայք շուրջ զիրեւ գաւառս հնգետասան, որք են այսք:
 - Առաջին աշխարհ Բարձր Չայք, այսինքն Կարնոյ քաղաք. երկրորդ աշխարհ՝ Չորրորդ Չայք. երրորդ՝ Աղձնիք առ Տիգրիս գետով. չորրորդ՝ Տարուբերան որ է Տարօն. հինգերորդ՝ Մոգք որ առ Ատրեստանեաւ. վեցերորդ աշխարհ՝ Կորճէք. եօթներորդ աշխարհ՝ Պարսկահայք, որ առ Ատրպատականիւք. ութերորդ աշխարհ՝ Վասպուրական, որ ըստ մտից հիւսիսոյ նորա է. իններորդ աշխարհ Սինիք՝ որ առ Երասխաւ, տասներորդ՝ Արծախ որ յերի նորա կայ. մետասաներորդ աշխարհ՝ Փայտակարան քաղաքով որ առ Եգերբն Կասբից, ՚ի մուտս Երասխայ. երկուտասաներորդ աշխարհ՝ Ուտէացոց, որ առ Աղուանիւք եւ Կուր գետով. երեքտասաներորդ աշխարհ՝ Գուգարք՝ որ առ Վրօք. չորեքտասաներորդ աշխարհ՝ Տայք, որ առ Եգերբ. հնգետասաներորդ աշխարհ՝

Արարատ, ՚ի մեջ նոցա:
Արդ ունի առաջին աշխարհի գաւառս ինն. Դարանաղի, Աղիւն, Մզուր, Եկեղեց, Մանանաղի, Դերջան, Սպեր, Շաղգամք, Կարին. եւ բարձր ոչ միայն քան զՅայք, այլ եւ քան զամենայն երկիր. վասն որոյ Կատար երկրի կոչեցին զնա, զի ՚ի չորս կողմ աշխարհի ջուր արձակէ. զի բոլիս չորս գետս զօրեղս, զԵփրատ՝ յարեւմուտս, եւ զԵրասխ՝ յարեւելս, զԳայլ՝ ՚ի հարաւ, զԱկամսիս որ է Վոհ ՚ի հիւսիս: Ունի լերինս մեծս երիս. ունի երես, եղջերու, այծ եւ քաղս, առն եւ արտի, վիթ, եւ կրկիթ եւ խոզ. եւ ՚ի հաւուց ճարակաւորս, զորս կտքաւ, զարաւշ, զանիդ եւ զայլս. ունի եւ ջերմուկս եւ աղտս եւ զամենայն պարարտութիւնս երկրի:

- Բ. Աշխարհի Յայոց. Չորրորդ Յայք, որ է Ծոփաց կողմն, յերի բարձր Յայոց, Մելտինէ քաղաքաւ սահմանի ըստ մտից, եւ ըստ հարաւոյ՝ Միջագետովք, եւ ըստ ելից Տարօնով: Ունի գաւառս ութ. զԽորձայն՝ յելից հիւսիսոյ, ընդ որ իջանէ միւս Գայլ գետ առ Կողոբերդովն. զՅաշտէնս, յորմէ բոլիսեն աղբիւրք Տիգրիս գետոյ. իսկ ՚ի մտից Խորձայնոյ՝ է Պաղնատուն գաւառ, հանդէպ հոմանուն բերդով. եւ հանդէպ նորա ՚ի հարաւ՝ Բալախովիտ գաւառ. եւ ՚ի մտից նոցա Ծոփք, եւ Անձիթ գաւառ՝ ՚ի հարաւ, յորում Ծովք եւ Յոռէ բերդ. եւ ՚ի մտից նոցա Դեգիկ գաւառ, յորում բերդք Կռնի եւ Քրիկ եւ Սոկ, որոց հանդէպ ՚ի հարաւ է Գաւրեգ գաւառ, ընդ որս եկեալ Արածանի խառնի յեփրատ ՚ի քաղաքն Լուսաթառիճ, եւ երթալով զմտիւք՝ ելանէ ՚ի սահմանս Փոքր Յայոց, յելից Մելտինէ. եւ ապա խառնի ՚ի նա Կաւկաս, զալով ՚ի մտից կուսէ ՚ի լեռնէն որ կոչի Ջիգոն Վասիթէն, եւ նախ քան զանգանել նորա յեփրատ՝ խառնի ՚ի նա գետն Կառամինոն, որ գայ ՚ի Տորոս լեռնէ եւ ընկալեալ յեփրատ զնայ ընդ հարաւ, հատանէ զլեռն Տորոս. յորում տեղուջ գտանի ակն բիւրեղ. եւ ունի Չորրորդ Յայք էրես եւ հաւս, եւ ՚ի զազանաց զառիւծ:
- Գ. Աշխարհի Աղձնիք յելից կայ Միջագետաց, եւ հիւսիսեաւ առ Դկղաթով. ունի գաւառս տասն. զՆփռետ, զԱղձն, ընդ որոց մեջն իջանէ գետն Քաղիթթ, զոր Շիթմա կոչեն Տաճիկք, այսինքն՝ արիւնարբու. յետ որոյ Քաղ գաւառ, եւ ՚ի լերինն ունի զԿէթիկ, զՏատիկ, զԱզնուացձոր, զԵրխեթս, զՍտլաձոր, զՍանասուն. ունի երկաթ քաջ, եւ զղթոր եւ ՚ի հաւուց՝ դեհուկ:
- Դ. Աշխարհ՝ Տարուբերան, յելից Չորրորդ Յայոց. ունի գաւառս վեշտասան. զԽոյթ, զԱսպականունեաց ձոր, զՏարօն, յորում գայ գետն Մեղ եւ անկանի յեփրատ. որ ըստ հիւսիսոյ՝ Աշնունիք՝ առ Սրմանց լեռամբ, որ կոչի Կատար երկրի. յորմէ յոյժ բոլիսեն աղբիւրք. որոց ըստ հիւսիսի՝ Մարդաղի՝ առ Մեղեդուխ լեռամբ, մինչեւ ցնոյն Այծպտկունս որ բաժանէ ընդ Կարին եւ ընդ նա. յորում գտանի սալակ եւ ձիղկ եւ նաւթ սեւ եւ սպիտակ. յորոյ յելից բխէ Մուրց գետ, զնալով ընդ հիւսիսի՝ իջանէ ՚ի Բասեն գաւառ, եւ խառնի յերասխ, եւ գետացուցանէ զնա: Յելից Մարդաղոյ է Գաստովոր գաւառ. եւ նորա

յելից Տուարածատափ. նորա յելից Դալառ. եւ ՚ի հարաւոյ նոցա Զարք եւ Վաժնունիք, մինչեւ ցԱրածանի, որ իջանէ յԱպահունեաց. որոց ՚ի հարաւոյ՝ Սարակ ՚ի Բզնունեաց գաւառի, ՚ի Նեխ Մասեաց սկսանելով՝ պատէ զարեւմտեայ եզր հոմանուն ծովուն, մինչեւ ցբերդն Բաղէշ, եւ անդր եւս ՚ի հարաւ կոյս ցերէվարդ գաւառի սահման: Եւ Բզնունիք ունի յիւր հոմանուն ծովէն կղզիս երեք. զԱրձկէոյն, զԾիպանին եւ զՏոքեանն. որոյ ըստ հարաւոյ ՚ի մէջ լերինն Տորոսի եւ ծովու՝ գաւառ երէվարք, յորում լիճ ինչ՝ որ կոչի Եղիգի, յուխից. զի ՚ի վարելն յակօսն ջուր ընպէ եզն, եւ սերմանեալն քառասուն արն հասանէ, եւ բերէ ընդ միոյ՝ յիսուն: Եւ ծովն Բզնունեաց յերկայնն հարիւր մղոն է, եւ լայնն վաթսուն: Որոյ ըստ հիւսիսոյ Աղիտովիտ գաւառ, եւ զմտիւք նորա Ապահունիք. ընդ որոյ մէջն անցանէ Արածանի յեզրն Բզնունեաց: Գտանի պատակ, եւ կաստանոն որ է մաշկամիրգ, եւ մեղր անոյշ քան զամենայն երկրի եւ երկաթ: Ասեն թէ նհանգ կայ յԱրածանի, որպէս յեփրատ, զոր հաւաստի գիտենք, կենդանի քարքաշամ զուգեալ, զարիւնն ծծեալ եւ թողեալ, զոր ոմանք ասեն թէ զազան է եւ չէ դեւ, այլ զազան զոր Յոհան վասն դասերն Զերոդիադայ ասէ թէ քան զնհանգսն ծովայինս արիւնարբու էր:

- Ե. Աշխարհ Սոկք, յելից կան Աղծնեաց, ՚ի լերինն Տորոս: Ունի գաւառս ինն, զԻշայր, (զմիւս Իշայր), զԻշուց գաւառն, զԱռվենէից ձոր, զՎիջաց, զԱռանձնական Սոկաց գաւառն, յորում գետն Որբ, զԱրքայից գաւառ, զԱրգովտեաց ովիտ, Ջերմաձոր, յորում գետն Մերմ: Ունի ՚ի մրգաց զարշատ եւ մանրագոր. եւ ՚ի զազանաց՝ ինձ գեղեցկախայտ:
- Զ. Կորճէք յելից կան Սոկաց: Ունի գաւառս մետասան. զԿորդուս, յորում Թման՝ առ Ասորեստանեալ. զԿորդիս Վերի, զԿորդի Միջի, զԿորդիս Ներքի, զԱյտուանս, զԱյգառս, զՈթողանս, զՈրիսանս, զՍարապոնիս, զճահուկ, զՓոքր Աղբակք: Ունի զառիկ, եւ ՚ի պտղոց շահդանակ, այսինքն զանգար փշոյ սերմն:
- Է. Պարսկահայք յելից Կորճէից, եւ ցազիտատաբար (?) մտանէ ընդ մէջ Ատրպատականի, եւ լերինն Տաւրոսի այնր կողման որ կոչի Կոհի-Նիհորական, մինչեւ ցԵրասխ գետ: Ունի գաւառս ինն՝ զԱյլի, որ կոչի Կուռիճան, զՄարի գաւառ, զԹրաբի գաւառ, զԱրիսի որ է Ովէա, զԱռնա, Տամբէք, Ջարեհւան, զՋարաւանդ, զՋեր: Ունի յերեոց զցիռ եւ զայծեամն:
- Ը. Վասպուրական ՚ի մտից Պարսկահայոց, եւ առ երի Կորճէից. ունի գաւառս երեսունեւհինգ. զՌշտունիս՝ որ է ընդ Սոկաց եւ ծովուն Բզնունեաց, յորում կղզիք երկու, Ախթամար եւ Արտի եւ ցամաքակղզին Մանգկերտ, եւ Տոսպ յելից Բզնունեաց. զԲողոնիս, զԱրճիշահովիտ, զԴառնի մինչեւ ցգաւառն Կոգովիտ՝ որ յոտինն Ազատ Մասեաց. զԱռբերան՝ յելից ծովուն Բզնունեաց, յորում կղզիք Չքատան եւ Լիմն, ցամաքակղզին Ամիկ, եւ Առեստովան, ուստի ելանէ ձուկն. եւ յելից դոցա Բուժունի, զԱնձովացիս, զՏրպատունիս, զԵրուանդունիս, զԱռնոյ-ոտն, զՄարդաստան, զԱրտազ մինչ ՚ի Կոգովիտ: Եւ յելից դոցա զԱկէ, զԱղբակ մեծ, զԱնձահիձոր, զԹոնրաւան, զճւաշոտ մինչեւ ցԵրասխ, զԿրկնունիս, զՎժնունիս, զՊալունիս, զԳոկան, զԱղանդոստ, զՊասպարունիս,

զԱրտաշեզան, զԱրտաւանան, զԲագան, զԳաւեթան, զԳագրիկանս, զՏագրեանս, զՎաժնունիս, զՆախճաւան, յորում հոմանուն քաղաք:

- Թ. Աշխարհ Սիւնիք, ընդ մէջ կալով Երասխայ եւ Արծախայ, յելից Այրարատոյ. ունի գաւառս Երկոտասան. զԵրնջակ, զՃահուկ, զՎայոցձոր, զԳեղարքունի՝ հոմանուն ծովովն, զՍոսքս, զԱղահէճ, զԾղուկն, զՅաբանդ, զԲաղս, զՁորայ, զԱրեւիս, զԿօսական մինչեւ ցնակորզեան քաղաք, անցնիւր հոմանուն գետովք, եւ Աղաւնոյ գետ: Լինի մուրտ եւ երերի եւ նուռն ազնիւ:
- Ժ. Արցախ յերի կալով Սիւնեաց. ունի գաւառս Երկոտասան. զՄիւսն Յաբանդ, զՎակունիս, զԲերձոր, զՄեծիրանս, Մեծկուանս, զՅարճղաւանս, զՍուխանս, զՊիանս, զՊաճկանս, զՍիսականիս, զԿոտակ, զՔուստիփառէնս, զԿոխտ, յորում լինի քարախունկ. զայս ամենայն Աղուանք ունին հանեալ ՚ի Յայոց:
- ԹԱ. Փայտակարան յելից կայ Ուտիոյ առ Երասխաւ. գաւառս ունի Երկոտասան, զոր այժմ Ատրպատական ունի. Յրաքոտպերոժ, Վարդանակերտ, Եւթնփորակեան բագինք, Ռոտիբաղա, Բաղանոտ, Առոսպիժան, Յանի, Աթի, Բագաւան, Սպանդարանպերոժ, Որմզդպերոժ, Ալեւան: Լինի ՚ի նմա բամբակ անբաւ, եւ գարի ինքնաբոյս:
- ԺԲ. Ուտի առ մտից կայ Երասխայ ընդ մէջ Արցախայ եւ Կուր գետոյ. ունի գաւառս զոր Աղուանք ունին՝ Եւթն. Արանոտ, Տոհ, Ռոտպացեան, Աղուէ, Տուչքատակ, Գարդման, Շիկաշէն, Ուտի առանձնակ՝ յորում Պարտաւ քաղաք: Լինի ՚ի նմա ձիթենի, վարընկենի, եւ ՚ի հաւուց՝ կատակ:]
- ԺԳ. Աշխարհ Այրարատ ՚ի մէջ կալով նախասացեալ աշխարհացդ, ունի գաւառս վեշտասան, ըստ Բարձր Յայոց, զԲագսեն, ընդ որ անցանէ Երասխ՝ գետացեալ ՚ի Մուրցամօր գետոյ, որ բաժանէ զԳաբեղեանս ՚ի հարաւ, եւ զԱբեղեանս եւ զՅաւունիս՝ ՚ի հիւսիսի, գնալով ընդ մէջ Արշարունեաց. որոց Բագրեւանդ եւ Ծաղկունի ՚ի հարաւոյ, եւ Վանանդ եւ Շիրակ ՚ի հիւսիսի. յորոց եկեալ գետն Ախուրէն՝ հանդերձ Մեծագետովն, անցանելով յելից կուսէ Մաւրիկոպաւլսի, այսինքն Շիրակաշատ աւանի եւ Մրենոյ եւ Երուանդաշատ քաղաքի, իջանէ յԵրասխ: Եւ Արածանի զսկիզբն ունի ՚ի Ծաղկոտնէ, ՚ի տեղուոջէն որ կոչի Ոսկիք, եւ գնալով ընդ հիւսիսի պատելով զՆպատական լերամբն՝ առ Բագւան գեղուոջն, խառնի ՚ի Բագրեւան գետ: Եւ Երասխ թողլով զԱրմաւիր քաղաք ՚ի հիւսիսի եւ զԱրագածոտն, յորմէ բղխեն աղբիւրք Մեծամօր գետոյ, եւ զինքն զԱրագած: Եւ է ըստ յելից Նիգ, յորմէ բղխեն աղբիւրք Քարսախ գետոյ. զինքն իսկ լեռնագագաթ Մասիս՝ ՚ի հարաւ թողու Երասխ. յորոյ թիկանց տարածեալ Կոզովիտ գաւառ. եւ անցանէ Երասխ յելից կուսէ Վաղարշապատ քաղաքի. յորում մայր եկեղեցեաց կաթողիկէ, եւ մարտիրոսուհեացն մատրուներն. յորոց յելից բղխեն աղբիւրք Ասպահեն գետոյ որ է Խօզմօր, եւ խառնի ՚ի Մեծամօր. եւ ապա յելից նորա գետն Ազատ, եւ արդարեւ ազատ. որոյ ակունքն բխեն ՚ի Գեօղ լեռանէ, ՚ի Սախուրակ տեղոյ, որ իջանելով ընդ Դուին,

արբուցանէ զամենայն Ոստանն Հայոց, եւ անցեալ ընդ հարաւ անկանի յերասխ. յորոց ՚ի մէջ շինեալ է Արտաշատ քաղաք, ուր յառաջին ժամանակսն խառնուողք Մեծամօրի. իսկ այժմն փոխեալ զգնացսն Մեծամօրայ՝ խառնի ՚ի մտից կուսէ: Իսկ յելից կուսէ Դունայ եւն գաւառք Ուրծածոր եւ Արածոյ կողմն, ընդ մէջ կալով Վայոց Ձորոյ եւ Շարուր դաշտի, ընդ որ հոսի գետն Արտօնկն, առ Սարւնայ քաղաքով, անցանելով ՚ի հարաւ՝ խառնի յերասխ: Լինի որդն սիզաբերեալ յարմատոյ՝ առ ՚ի զարդ կարմրութեան:

- ԺԴ. Գուգարք ՚ի մտից Ուտիացոց. ունի գաւառս ինն. զՁորոփոր, զԿողբափոր, զԾորափոր, զՏաշիր, զԹռեղս, զԿանկարս, զՋովախս Վերի, զԱրտահան, զԿալարջս: Լինի անալութ, եւ հաճար ծառ եւ սորովիլ եւ տօսախ: Ունին արդ Վիրք հանեալ ՚ի Հայոց:
- ԺԵ. Տայք ունի գաւառս ութ, զԿող՝ յելից կուսէ, յորմէ բխեն աղբիւրք գետոյն Կուրայ ՚ի գեղջէն որ ասի Կրի-ակունք. եւ ՚ի մուտս կոյս ըստ երկայնանիստ գաւառին գնայ եւ դառնայ առ հիւսիսի, ընդ Արտահան, իջանէ ընդ Սամցխէ, եւ ապա դառնայ յելս՝ մինչ ՚ի Կազբից ծովն. իսկ ըստ մտից Կողայ՝ Բերդացփոր, Պարտիզացփոր, ճակատք՝ յելս, եւ ըստ հարաւոյ՝ Բուխա եւ Ազորդացփոր, իւրեանց գետակօք, որք յիրար անկեալ իջանեն ՚ի Յոհ. որոց ըստ մտից Արսեացփոր առ Պարխար լերամբն, ընդ որ իջանէ Յոհ, գալով ՚ի Սպերայ, անցանէ առ Թուխարս բերդով ՚ի Կլարճս, եւ անտի յեգր, ընդ Նիգալ, ընդ Մրուղ եւ ընդ Մրիտ գաւառս՝ ՚ի Պոնտոս ծով, զոր Եգերացիք կոչեն Ակամսիս, եւ Խաղտիք Կակամար: Լինի ՚ի նմա թուզ, նուռն թթու, աղտոր, սորովիլ, պալախունկ եւ նշօշ:
- ԻԳ. Յաղագս Ասորոց: Աշխարհ ընդհանուր Ասիոյ՝ Ասորիք, յելից կալով իւրեանց ծովուն հոմանուն պելագոսին. առեալ ՚ի Սիսոնէ քաղաքէ եւ Կիլիկեայ դրանցն՝ մինչեւ ցԹռասիա գետամտունս, զոր կոչեն եւ Քոռսէաս, եւ անտի ցԻպպոս լեռն ըստ հարաւոյ. եւ սահմանի Հրէաստանիւ եւ մասամբ ինչ առ Ապառաժ Արաբիա մինչեւ ցԱնապատն Արաբիա, մինչեւ ցկրկնուածն Եփրատայ՝ յարեւելս կոյս, հանդէպ Թափսակ քաղաքի. եւ գետովն ՚ի վեր մինչեւ ցԱմանուս լեռն, որ բաժանէ ըստ հիւսիսոյ զԿիլիկիա եւ զԿապադոկիա, այսինքն, զՓոքր Հայս՝ յԱսորոց, ՚ի Կոմագէնէ աշխարհէ փոքուէ: Քանզի ունին Ասորիք փոքր աշխարհս ինն. զգրեալդ յորում քաղաք Շամուշատ եւ զԿիւռիստիկի, յորում քաղաք Հերոպոլիս՝ որ է Մաբուկ. եւ Բեռիա՝ որ է Խազագ. Լիկիդիգի, յորում քաղաք Քալկիսա, որ է Նկորիա. եւ Աւագն Անտիոք իւր գատուցեալ աշխարհան, որ կոչի Սելեւկիա. զԱպամիս, յորում քաղաք Ապամիա, եւ Եպիփանիա՝ որ է Հենաթ եւ Եմածա, եւ այլք. զԿասիոտի՝ յորում Առատոզ կղզի. զԿիւլիսիւռիա՝ յորում Դամասկոս քաղաք. զԲադանա ըստ անապատի. զՊալմիրունի, յորում է Հաւարին քաղաք ըստ Անապատ Արաբիոյ, եւ զԲալբանիտիս ըստ Եփրատայ: Ունին լերինս զՊիեռա, զԿասիմոն, զԼիբանանոս, զԱնդոլիբանանոս՝ որ է Սանիր, զԱսլամոս, զԿարմեղոս. եւ գետս անուանիս, զՈռէնտիս, որ բղխէ ՚ի Լիբանանէ, անցանելով առ Եպիփանով՝ մտանէ ՚ի ծով՝ հուպ յԱւագն Անտիոք. եւ Ելեւթոս, որ ասի Ազատ գետ. եւ նա ելանէ ՚ի Լիբանանէ, եւ մտանէ ՚ի ծով մերձ յԱնդանդոն քաղաք. եւ Ադոնիս, որ եւ նա ելանէ ՚ի Լիբանանէ, եւ բաժանէ ընդ մէջ Բիբղոս

եւ Բիւռիտոս քաղաքաց, եւ իջանէ՛ ՚ի ծով. եւ Յորդանան որ ելեալ ՚ի Պանիադայ՝ մտանէ՛ ՚ի Գալիլիացւոց ծովն. եւ (անտի) եւս ելեալ երթայ մտանէ յԱսփաղտիտէս ծով: Ունի եւ այլ գետս եւ լերինս, որպէս զՂամասկոսին, զԲանաս գետ՝ որ անցանէ ընդ մէջ քաղաքին, եւ զԲառադա՝ որ յարեւելից կուտ անցանէ, զոր աստուածային գիրն Բանա եւ Փարփարա կոչէ. եւ որպէս գետակն որ բղխէ ՚ի Ռափնոս Անտիոքացոց, զորմէ Կաստաղայ առասպելքն յօդեն:

- ԻԴ. Աշխարհ Ասիոյ՝ է Յրէաստան, յելից կալով Փիւնիկական պեղագոսին, առեալ յարտահանութեանցն Թռէաս գետոյ՝ որ առ Կեսարիա Պաղեստինեայ, մինչեւ ցԳազացւոց նաւահանգիստն. եւ սահմանի մասամբ ինչ Եգիպտոսիւ՝ ՚ի մտից, իսկ ՚ի հարաւոյ եւ յելից՝ Ապառաժիւ, եւ ՚ի հիւսիսոյ՝ Ասորւովք: Ունի աշխարհս երեք, զԳալիլիա, զՍամարիա, զԴոմինիաս, եւ լիճ՝ զՏիբերական ծովակն եւ զԱսփաղտիտէս որ է Մեռեալ ծովն, եւ գետ զՅորդանան. յերկայնն է մասն երեք, եւ ՚ի լայնն՝ երկու: Ունի մայրաքաղաք զսուրբն Երուսաղէմ, որ խաչածեւ ունի ՚ի չորից կողմանց զտիեզերս, եւ ինքն ՚ի մէջ նոցա խորհրդովն իւրով սրբէ զամենեսեան զհաւատացեալսն:
- ԻԵ. Աշխարհ Ասիոյ՝ Ապառաժն Արաբիա, յելից Եգիպտոսի եւ ՚ի նորին ծոցոյ, որ է Քաջաց քաղաք ասացեալ, յարեւմտեայ ճեղ Կարմիր ծովուն, ընդ որ անց Իսրայէլ: Եւ սահմանի ՚ի հարաւոյ՝ Երջանիկն Արաբիա, յարեւելից՝ Անապատ Արաբեաւ, ՚ի հիւսիսոյ Ասորօք եւ Յրէաստանիւ, յերի կալով նոցա: Ունի փոքր աշխարհս հինգ. առ Եգիպտոսիւ՝ զՏաճկաստան, եւ զՄոնիքիտոս ծոց առ Կարմիր ծովովն, եւ զՓամանիտ՝ յորում Փառան աւան, զոր կարծեմ ՚ի Տաճկաց Մաքա կոչել. որոյ կշիռ սկսանի լեառն որ կոչի Մելանա, եւ ձգէ զերկայնութիւնն ՚ի հիւսիսի սակաւ ինչ զելիւք: Յետ որոյ Եղանիտէ, եւ կայ առ լեառնադաշտաւն: Երջանիկն Արաբիա ունի զԹռաթենոն գետ, աղբիւր եւ ոչ մի. եւ է վեց մասն երկայն, եւ երկու լայն:
- ԻԶ. Աշխարհ Միջագետք՝ յելից Ասորւոց, յերի մեծ Յայոց. սահմանի նովաւ ըստ հիւսիսոյ, Բաբիլոնիւն եւ Անապատաւն Արաբեաւ: Ունի լերինս երկու, ասէ Պտղոմէոս, զմինն կոչէ Սեգառոս, զոր ոչ գիտեմ ո՛վ է. եւ զմիւսն կոչէ Մասիոն, յորմէ ասէ երկու գետս բղխեալ, զմիւսն կոչէ Քաբառոն, զոր կարծեմ Խաբոր լինել. բայց սա ոչ ՚ի լեռնէ այլ ՚ի դաշտէ բխէ, հուսա յնաշտինա քաղաք, որ անկանին յեփրատ. եւ ՚ի հոմանուն լեառնէ բխէ Թրթար, եւ գնայ դէպ ուղիղ յարեւելս, եւ միանայ յեփրատ: Ջայս երկու գետս գիտեմ Միջագետաց Ասորոց. եւ լերինս երկու զԿոհի-Շնգար, եւ զմիւս լեառն երկայն՝ յորում Մարդէ բերդ, եւ Տուռապդին գաւառ եւ Բզաբդէ. եւ երկու այլ փոքունք լերինք, մի Ամադ, քաղաք իւր կոչի Ագիսուն. եւ միւս լեառն կոչի Բենադա: Եւ Եփրատ բաժանէ ՚ի Միջագետաց զԱսորիս, եւ զԱնապատն Արաբիա եւ զԲաբիլացոց աշխարհ: Եւ Տիգրիս երթալով ընդ հարաւ՝ պատահէ լերինն, եւ ՚ի հարաւոյ ՚ի դառնալ յարեւելս կոյս՝ բաժանել ՚ի Միջագետաց, թողու զհիւսիսեաւ զԱղծնիս Յայոց, որ է Արծն, յորում քաղաք Կուտենոն, որ է Քոմար, եւ Քիշ եւ Շուկառաբա. եւ ամենայն քամի լերանց Յայոց ՚ի Դկլաթ իջանէ. նախ Քաղիթթ, որ բղխէ ՚ի լերանց Սալնայ եւ Սանասնոյ, եւ իջեալ կտրէ յիրերաց զՆփրկերտ եւ զՔոլիմար, որով բաժանեցան Յոռոմք եւ Պարսիկք, եւ կոչի այժմ

Շիթիթմա, որ է արիւնարբու: Եւ Դկլաթ երթայ ընդ Նինուէ: Եւ պատահէ նախ քաղաքիկ մի՝ որ կոչի Բղաթ, որ կոչի թուք, զի անդ ասեն թքանել զՅունան: Եւ է երկու աշխարհի ընդ մէջ Դկլաթայ եւ Եփրատայ նորաշէն՝ ՚ի Պարսից, Կաւատ եւ Կաշար: Եւ է Միջագետք ութ մասն երկայն, եւ երեք լայն:

- ԻԷ. Աշխարհ Բաբիլացոցն յերի Միջագետաց առ Դկլաթաւ, մինչեւ ցՊարսկային ծոցն, սահմանի յարեւելից Խուժաստանօք. իսկ ՚ի հիւսիսոյ եւ յարեւմտից Եփրատով եւ մասամբ ինչ Անապատ Արաբեաւ: Ունի փոքր աշխարհ՝ զԱւառնիտիա եւ զԱմառոդկէ եւ զՈտտոփէ եւ զՔաղդեայ, որպէս Պտղոմէոսն ասէ: Ունի գետ զԵփրատու վտակս տասն զօրաւորս, յորոց եւ այլք յոլով բաժանին, յարբուցումն երկրին ՚ի սպառ. բայց ՚ի չորից վտակաց, որք ուժով մնացեալ, երեքն անգամին ՚ի Դկլաթ, եւ մին ՚ի լիճ նորին, որք կոչին՝ մինն Սոր, միւսն Սորիտ. միւսն ընդ մէջ Բաբելոնի անցանէ, եւ միւսն ասի Քութայիր. որք յիրեարս եկեալ անցանեն յելից Ակաղաղի բնակեալ բանակի Տաճկաց: Բայց կարծեմ զայս վտակ, որ այժմ Քութայս անուանի, սա կոչել Աբիւթեմայ՝ Արմակաղէս. քանզի «Առեալ, ասէ, զիշխանութիւն Նաբուգոդոնոսոր, զԲաբելոն պարսպէ երեքկին պատուարով հնգետասան օր, եւ զգետն Արմակաղէս յԱրածանոյ հանեալ տանէր, եւ զջրհորն բարձրաւանդակին որ առ Միպարացոց քաղաքին՝ շուրջ փորեաց քառասուն հրասախ, եւ խորութիւն քսան գիրկ, եւ դրունս եդ որք բանայցեն, եւ զբնաւ դաշտ ոռոգեսցեն, եւ անուանս կոչեաց դրանցն Եգետոգնոմոնաս, որպէս թէ կամս ինչ ունիցին»: Եւ է Բաբելոնի աշխարհ երկայն եօթն մասն, եւ երեք լայն. գտանի ՚ի սահմանս նորա ակն սարդիոն, լինի անդ եւ քռոսելիթիս, որ է ոսկէքարն: Որ ասեն հիացման արժանի է բան, եթէ ամենայն զիշերատուի երկիցս բարձրանայ ջուր ՚ի ծոցոյն Պարսկաց:
- ԻԸ. Աշխարհ Ասիոյ է Արաբիա Եւդեմոն, որ է Երջանիկ. յերի կալով Անապատ եւ Ապառաժ Արաբիոյ, մտեալ ՚ի մէջ խորշիցն Կարմիր ծովուն, իբրեւ ցամաքակղզի. սահմանի ՚ի մտից Արաբացոց ծովուն, առ երկճղից մինչեւ ցնեղուց նորա. իսկ ՚ի հարաւոյ ՚ի Պաղիւնդիոս ծայրէ մինչեւ ցՎարազ ծայր. եւ ունի մինչեւ ցնեղուցն Կրմանայ, որ է ելք Պարսային ծոցոյն, սահմանի յելից կուսէ, եւ նովիմբ ծովեզերքն սահմանի ըստ հիւսիսոյ, մինչեւ ցնոյն Անապատն Արաբիա. յորում բնակեն ազգագաւառք յիսուն եւ չորս. յորոց մինն է Սաբաացոց ազգն. Նիկիփառ, եւ Միւռնիտին՝ որ է Խնգաբեր երկիրն եւ Ջմռսաբեր երկիրն. եւ միւսն է ազգ Ձկնակեր, եւ մի Վրանաւորք: Ունի լերինս տասն, յորոց մինն Կլիմաքս, որ է Սանդուղք, եւ մինն Կնդրկի լեառն: Գետս ունի չորս. եւ աղբիւր մի, յոր աղբիւր դիքն երդնուին վասն անչափ ցրտութեան, Ստեղոս անուն: Ունի կղզի մի, երկայնութեամբ մղոնս երկուհարիւր քառասուն, եւ լայնութեամբ քառասուն, որ կոչի Դիոսկոռիդոն. եւ այլ եւս կղզիս մանունս երեսուն եւ ինն. յորոց մին կոչի Գազանաց կրայից: Իսկ ըստ յելից կուսէ Սաբելիտեան ծոցին՝ կղզիք ութ: Եւ ունի զսահմանս իւր ընդ ծով եւ ընդ ցամաք յերկայնութիւն մասունս քսանեութ, իսկ ՚ի լայնութիւն մասունս քսան եւ մի. եւ է ըստ հարաւային ծայրի նորա Անծանօթ երկիր, եւ Բարբառիկոն պեղագոսն. եւ է երկիր ամենաբեր ոսկւոյ եւ ականց, արծաթոյ եւ մարգարտի, ուստի եկն տիկինն առ Սողոմոն բերելով

փայտս անտաշս, անփուտս, քաջահնչողս, եւ որ ինչ ամենայն երկրի պատուականք են, ՚ի ձեռն
նաւուց որ անդր երթան, գտանի. ՚ի ճենաց գտանի կարծոյ ընդ ծովն Յնդկաց եւ Պարսից
նոյնպէս: Արդ ամենայն բարեաց ընդունիչ է նա, եւ յամենայն վնասակարաց ազատ, ՚ի
թշնամեաց եւ ՚ի գազանաց, ծովուն շրջապատութեամբ ամրացեալ: Բայց ասեմ թէ ըստ
դիպուածոյ անցանէ անդ պասկուն՝ հաւ, որուն ոչ հաւատացաք, եւ բնակիչք աշխարհին երեք
կերպս գոյնս ունին, ոմանք քաջասելք են, եւ ոմանք կիսասելք, որոց ազգ որ կոչի Ասկիտէ՝ որ է
կրօնաւորք, եւ ոմանք սպիտակք սակաւ ինչ զատեալք ՚ի մերոյս: Անոյշ եղք խառնուածոյք որ
լինին անդ. խաղամի, որ է մշկեղ. երկուն՝ ջաբրիկ. երեք՝ մաղաղ. չորս՝ խաշուկ, որ է քրքմեղ.
հինգ՝ քեղի. վեց՝ հունաղիունար. եօթն՝ խատար եփածոյ հոռոմ ձիթով. ութ՝ բուխտակ. ինն՝
նարդին, ՚ի նարդոստաքոնէ եփածոյ. տասն՝ յասմիկ, սնուցեալ ՚ի յասմիկ ծաղկէ. մետասան՝
նրան իւղ՝ սնուցեալ ՚ի նրան ծաղկէ. երկոտասան՝ մարզիգոշ:

- ԻԹ. Աշխարհ Պարսից: Պարսից աշխարհ ընդ չորս բաժանի այսպէս. Քուստի Խորասան, որ է
կողմ արեւմտեայ, յորում աշխարհք ինն. Մայմասպտան, Սիհրանքատակ, Քարշկար,
Պարմական, Երան, Սանքար-Կաւատ, Նոտարտայ, Շիրական, Մայծինըստեհ:
 - Քուստի Նմռոջ, որ է կողմն միջօրեայ որ է հարաւ, յորում աշխարհ իննեւտասն. Պաղ,
Խուժաստան, Ասպահան, Սիեդնիագար, Անատրշիր, Կուրման, Տուրան, Մագւիան,
Սնդասարման, Սպետ, Վաշտ, Սակաստան, Ջապլաստան, Գեր, կղզի գոլով ծովուն.
Մէշնակիիկ, եւ սա կղզի է. Մաագուն, Խուժիիրստան, Սպահլ, ՚ի Յնդկաց հանեալ,
Դեբուհըլ՝ նոյնպէս ՚ի Յնդկաց հանեալ:
 - Քուստի Խորասան, որ է կողմ արեւելից. յորում է աշխարհ քսան եւ վեց, այսինքն զոր
ասեմ. Ահմադան, Կոշմ, Վարկան, Ապրշահր, Մրվ, Մռոտ, Յրա, Կատաշան, Նսաի,
Միանակաբժին, Տաղկան, Գոզկան, Անդապդ, Վեպտ, Յրու, Մագամբ, Պարոզ, Նահրճիր,
Դզինազակ, Վարճան, Մաշան, Գճակստան, Բակլիբամիկ, Դրմատավարիման, Կանշէր,
Իբամիկան, Գոզբոն:
 - Քուստի Կապկոհ, որ է կողմն Կաւկասու լեռանց, յորում են աշխարհ երեքտասան.
Ատրապատական, Արմն(որ է) Յայք, Վարջան՝ որ է Վիրք, Ռան՝ որ է Աղուանք,
Բալասական, Սիսական. Առէ, Գեղան, Շանճան, Դլմունք, Դմբաւանդ, Տապրըստան, Ռւան,
Ամլ, զոր պատմել առաջի կայ մեզ:
- Լ. Աշխարհ Ասիոյ է Մարք, զոր ասեմ ՚ի Մադեայ որդւոյ Կողքացւոց թագաւորին զաւակին
սերեալ են, որոյ քոյր Մադա է. որ Յասոնի տռփեալ զոսկեկիզն մորթին մատնեաց. բայց
պատճառ գալոյն այսր՝ ոչ ասի: Այլ ասի թէ Արտաշէս Ոքող մասն ինչ ՚ի Յռոմայեցոցն եւ ՚ի Յրէից
առեալ բնակեցոյց վրանօք առ Կասբից, որ այժմ ոչ է յայտնի. բայց Պտղոմէոս զՄարս յելից (եւ
՚ի հարաւոյ) եւ Կասբից ասէ բնակել. եւ զոր ասեմ ընդ մի իշխանութեամբ, եւ ոչ ուրեք գտանին
Մարք. բայց Պտղոմէոս ասէ զաշխարհս սոցա՝ Կասբ, Քագագուշ, Գելք, Դիլունք. եւ Ռէ եւ
Ասպահան քաղաքք են Մարաց:

- **ԼԱ.** Աշխարհ Ասիոյ Ելիմացուցն է, որ է Խուժաստան, որում Յոյնք Շաւշանիկ կոչեն, յաղագս Շօշան քաղաքի, եւ Տաճիկք՝ Բօրա: Սահմանի՝ ի մտից կուսէ Դկլաթով, որ բաժանէ ընդ Բաբելոն եւ ընդ Խուժաստան. իսկ ՚ի հարաւոյ՝ Պարսկային ծոցովն. եւ ՚ի հիւսիսոյ՝ Ասորեստանիւք: Ունի գետս երեք. ունի ոստանս հինգ, այսինքն աշխարիք՝ յորս քաղաքք այսոքիկ. Որմշիր, Սուլուռա, Շօշ, զոր Դանիէլ յիշէ, Գունդիր-Շապուրի, յորում ազնիւ շաքար գործեն. բարի աշխարհ եւ ամենագիւտ. ունի երկու կղզի հանդէպ իւր ՚ի Պարսկային ծոցոյն:
- **ԼԲ.** Աշխարհ Ասիոյ է Պարսք, յելից Խուժաստանի, առ երի Մարաց. ունի քաղաք զՍտահիր, ուստի Արտաշիր որդի Սասանայ ՚ի Ստեհ գեղջէ. եւ ըստ Ելից հիւսիսոյ է՝ Պարսա քաղաք. յորում եւ գաւառն Քոբար, թէ արդեօք զսա յիշէ Եզէկիէլ: Ունի կղզիս երկու, զոր Պտղոմէոս զմինն Աղեքսանդրի կոչէ, եւ զմիւսն Սոբաթ. եթէ զսա՞ յիշէ Երեմիա, «Ոսկի եկեալ ՚ի Սոփաթայ»: (Լինի տասն գոհարք. -ա, ադար որ վեցդանեկան է, արժէ դրամ քառասուն. -բ, ռոմիա. -գ, մէշիա. -դ, անքա. -ե, պարմուշա որ է անգոյն. -զ, պարմուշիտ. -է, հավտադրամ. -ը, շաշտադրամ. -թ, նոյնադրամ. -ժ, դասադրամաքարթա, զոր մեք անիծ կոչենք):
- **ԼԳ.** Աշխարհ Ասիոյ՝ Արիք են, յելից կալով Մարաց եւ Պարսից, եւ ձգին մինչեւ ՚ի Յնդիկս, յերի Վրկանի եւ մասին Սկիւթայ: Ունին աշխարհս մետասան. յորում Կարճաբեր աշխարհն, Դեմոն եւ Կարմանջերմ, Կրանապատ, զոր Պարսիկ ցուրտ Կրման կոչեն. որոյ ՚ի հիւսիսոյ Պարթեւաց աշխարհն, ասէ Պտղոմէոս՝ ընդ մէջ ցուրտ Կրմանայ եւ Վրկանի. բայց Պարսիկք կոչեն այժմ յաղագս Բահլ քաղաքի զնա Բահլի-Բամիկք, որ է Բահլ-առաւօտին. եւ աստուածային գիրն զամենայն Արեաց աշխահն Պարթեւք կոչէ. ինձ թուի վասն թագաւորութեան ՚ի նոցանէ լինելոյ: Բայց Պարսիկք կոչեն զկողմանքս զայս Խորասան, այսինքն արեւելեայ. յորում ասեն զաշխարհս զայս. Կոշմայ, Վրկան, Ապրշահ, Ամր, Մռոտ, Յրեւ, Գաղշան, Գոզկան. յորում լինի ձի արքունական, Գոզրոն, մինչեւ ցգետն զոր կոչեն Արանգ. զորմէ առասպելեն թէ ծծունք բերէ. լայն է եւ անհուն, որ թուի թէ Փիսոն է, զոր Պարսիկք Վեհռոտ կոչեն. եւ անհուն ասելն առ ՚ի միտս է. վասն զի հզոր ազգացդ Պարսից եւ Յնդկաց անճանապարհ եւ անանց է՝ պայմանաւ. եւ Յրեւ դաշտն եզր արեւելեայ Վրկան աշխարհին, ուր է Վանդգէս գաւառն, ուր վկայեցին սուրբքն մեր առաջնորդ: Խուլպի-Տուխարստան աշխարհ ասեն, եւ լինի անդ մուշկ՝ թէպէտ ոչ ազնիւ. եւ թուի թէ գերութիւն Յրէից ՚ի յայս Կոզական աշխարհս բնակեցան, զոր գիր ասէ բնակել առ գետովն
Գոզանայ:
 Եկեալք յարեւելս՝ դարձցուք առ հիւսիսի:
- **Դ.** Աշխարհ Ասիոյ Սկիւթիա է, որ սկսանի յԱթլ գետոյ, եւ գերկայնութիւն իւր առ ՚ի շեղ յելս հարաւոյ մինչեւ ցեմաւոն լեառն. եւ որպէս թէ Եմաւոն լերամբն յերկուս բաժանեալ է Սկիւթիա, որ են Ապխտարք որ են Թուրքաստանք. ըստ հիւսիսոյ Անճանօթ երկրաւ, եւ ըստ մտից Սարմատացոց աշխարհաւ, առ յԱթլ գետով. եւ ՚ի հարաւ Վրկան ծովն, եւ Արեօք եւ Յնդկօք առ հարաւային բազկան Եմառոն լերինն, եւ անդր եւս մինչեւ ցեմոդա լեառն. որ եւ նա բաժանէ զՍկիւթիա ՚ի Յնդկաց. իսկ ըստ յելից կուսէ՝ սահմանի ՚ի ճենաց: Եւ ազգք են նորա քառասուն եւ

երեք, յորոց մինն է Ձկնակեր, եւ մինն Կաթնկեր. եւ մին է Յեռիբացիս որ է Յրեաւ աշխարհն, զոր Պարսից հանեալ է ՚ի նոցանէ: Եւ զայլ ազգ ասէ խուժական անուամբ, զոր չէ հարկ ասել. զի այժմ այլազգ ոչ գիտենք, բայց միայն զԲուշխն ազգ, որ ճարակի գերկիրն զայն: Եւ ունի Սկիւթիա լերինս եւ դաշտս, անապատս եւ անջուր: Ունի աշխարհս հինգ, զՍոգդիանի՝ որ է Սաղաստան, եւ զՍակէ. ընդ երկուսին են ազգ հնգետասան, հարուստք արուեստաւորք վաճառականք՝ որ բնակեն ՚ի մէջ Թուրքաստանի եւ Արեաց (առ) Եմաւոն լերամբն. որ է բարձր եւ երկայն քան զամենայն լերինս եւ ձեւով որպէս կարակին, եւ որպէս զլիւն գիր Յայոց. որ ունի արմուկն յարեւելից հարաւակոյս. եւ բազուկ մի ձգէ ՚ի մուտս կոյս, մղոնս հազար երկու հարիւր ութսուն. եւ զմին բազուկն ՚ի հիւսիս, մղոն հազար հինգ հարիւր յիսուն, եւ այլ եւս երթայ ընդ Անժանօթ երկիր: Բայց երեքհարիւր մղոնաւ յարմկանէն ըստ հիւսիսոյ՝ ՚ի վերայ լերինն ճանապարհ եւ օթեւան է, որ ՚ի ճենս երթան, զալով ՚ի Սագաստանեայ, ճանապարհորդել ընդ Քարէ-բուրգն, որ ՚ի զարմանալի դաշտին է: Եւ ՚ի հնգետասան ազգաց կոչի մին Մասագետացիք, յորոց դշխոյն՝ որ զԿիւրոսն եսպան. եւ Բխուխ ազգն, եւ միւս ազգ Խորոզմի վաճառականք, ՚ի հիւսիսոյ յարեւմուտս. եւ ՚ի նոսա լինի Խոլոզմի քարն, ՚ի Տուր գաւառի նոցա, եւ աղեղն ազնիւ: Եւ միւս ազգ. . . . եւ միւս ազգ Թուխարիք. բայց ՚ի քառասուն եւ երեք ազգէ մին Յեփթաղք եւ մին Ալխոն եւ միւսն Վալխոն, ըստ հոմանուն քաղաքացն առ մեծ գետովն որ կոչի Դումոս. եւ այլ եւս տասն գետ ՚ի լերանց նոցա հոսին:

- Լե. Աշխարհ Ասիոյ՝ Յնդկաստան է, յերի կալով Արեաց եւ Սկիւթացոց, առ Եմաւոն լերամբ, եւ անոր եւս քան զնա մինչեւ ցիմադա լեառն եւ ցճենաց սահման. եւ բաժանեալ են Յնդիկք յերկուս. յարեւելից եւ յարեւմտից Գանգէս գետոյ. եւ ցուցանէ Պտղոմէոս թէ եօթն գետք են յատուկ անուամբք, որ ՚ի մի եկեալ կոչին Փիսոն, առ Մերկիմաստակօքն: Բայց երեք են գետք բղխեալ առ Մերկիմաստակօքն. նախ Դամունաս գետ, ապա Գանգէս, ապա Սառաբոս, եւ խառնեալ ապա Իմոյն կոչին: Են ընդ աջմէ Ինդոս գետոյն ազգ յիսուն եւ եօթն: Լինի անդ հրեաշիր եւ դահանակ, եւ անագ ազնիւ: Եւ ազգն Մերկիմաստանոց ոչ ուտեն այլ ինչ՝ բայց միայն միրգ եւ բրինձ եւ շաքար. եւ կոչեն զնոսա Պարսիկք Շամն եւ Բրամն ազգ. եւ ընդ վայր թողեալ է նոցա զկանայս հանդերձ հօտիւք. եւ ընդ առաւօտն արեգականն երկիր պագանեն ասելով, Մեք զքեզ կարծենք, թէ այլ ոք է վերագոյն ք՝ նմա լիցի ծուրս մեր: Լինի անդ ընծուղտք, Պարսիկք կոչեն շտրպաշանք: Եւ են եօթանասուն եւ երկու ազգ, յարեւելից Ընդոս գետոյ մինչեւ ցՍիւնացոց աշխարհն: Կոչի անդ գաւառ մի Ոսկի եւ գաւառ մի Արծաթի: Եւ ՚ի թագաւորանիստ նոցա լինի կորանգսա եւ պապկաս սպիտակ, եւ աքաղաղս փետրամուրուս: Եւ երկու գաւառք այլ են զոր կոչեն Ոսկի եւ Արծաթի, եւ մի Պղնձի գաւառ: Եւ լինին եւ փեղք եւ վագերք, զոր ասեն դիւթութեամբ հնազանդեն ՚ի լուծ, որ երագ են որպէս հողմածինս: Լինի պպել եւ ոռոմտոց, որ է բոաճառս, ախիրի-բոյեկ, գոգիբոյեկ, ազսիբոյեակ, կասիմոն, դըւաղակ, շահաւորսար, քակողակ, հալլա, փաղանգամուշկ, կափուր, ճանդան, նայիբոյեակ, եւ բազում դեղք, եւ բաժարք, եւ մկունք որ կոչին բէշմաշկ, որ յաղագս բիշ մահացու արմատ ուտելոյ՝ լինի

անդեղեայք. Եւ մեծ մրջմունք՝ ուր ոսկի փոշիքն լինին: Լինի անդ գազան շաւարշան, որ լեզուան զփեղ սպանանէ, եւ բառնայ ՚ի ճանկն՝ զոր յողինն ունի եւ գնայ, զորոց զգոչիւն լսեն ամենայն չորքոտանիք եւ արիւն մզեն: Լինի եւ միեղջերու, եւ գայ պասկուճ ՚ի Սիւնացոցն անդ, զոր բեռամբ սայլի եւ երկաթեղէն գառագղիւ սպանանեն. եւ զփագրէ ասեն թէ վագէ ՚ի պասկուճն, եւ առ ՚ի չժուժալն՝ անկանին երկոքեանն ՚ի ծովն եւ հեղձնուն: Եւ ասեն անդ վայրենի ազգ մարդկան, կաշիացեալ խտրատեալ, որ նետիւ ոչ խոցին: Եւ Գնդանիարք որ ոչ երկու եւ երեք կոչին Յնդիկք, այլ եօթն. Դէպուխք, Սպահլաբաղորա, որ ասեն կարմիր յակունք նրային. ապա Չնգղիբալոս, յորում դրտապոզ եւ մշկերէ չափով եւ ձեւով չորքամսեան ուլոյ այծեման, բայց ՚ի ժանեաց. զի որպէս աղուեսու ասեն, զի մկնկեր է. եւ նափակ ասեն ոմանք թէ որձիքն են. եւ այլ ասեն առաջի ծուռոցն է մուշկն: Այլ աշխարհ ասեն զՔալա՝ յորս լինի էշ եղջերաւոր: Այլ աշխարհ Յաքեր, ուր լինի գարիշատ, որ է փայտ անփուտ, եւ սնկրուեղ: Կան բազում կղզիք մերկամարդք, մարդակերք. եւ առ Բաթիու կղզեաւ ոսկէշատ արծաթի մայրաքաղաքն, մինչեւ ցկանաչուտ ծով, յորում զհալուախունկն ասեն. զոր Յոռոմք երեք (ազգ) ասեն. մին կոչի նինգրէ, որ է սելագոյն, լինի եւ գեղբագոյն, սանդրատարագ, ժեռաւոր, ծակոտկէն. արժէ լիտրն հինգ դահեկան, է որ վեց, է որ եօթն. երրորդն կոչի ծամթի, է սել մարախանման ծանր, արժէ լիտրն չորս դահեկան. երրորդն կոչի քալայի, շիկագոյն եւ թեթել, արժէ լիտրն երեք դահեկան:

- ԼԶ. Աշխարհ Տապռաբանիա, է մեծ կղզի Յնդկաց քան զամենայն կղզիս ընդհանուր տիեզերաց. ունելով զերկայնութիւն ՚ի հիւսիսոյ ՚ի հարաւ հազար հարիւր մղոնաւ, եւ հինգհարիւր տասն մղոնաւ զլայնութիւն, յելից ՚ի մուտս կոյս. յերի կալով Յնդկաց. եւ սահմանի յամենայն կողմանց Յնդկային պեղագոսաւն: Եւ լինի ՚ի նմա հրիզոն, որ է կորեակ եւ սնկրուիլ եւ բիւրեղ, եւ յակունք եւ այլ գոհար ակունք. եւ արծաթ եւ ոսկի շատ, փեղք եւ վագերք: Եւ ունի լերինս երկու ՚ի միջոցի, մին կոչի Դալիուբա, որ արծակէ երկու գետս: Եւ միւսն կոչի Մալիա, որ արծակէ երեք գետս: Եւ լինի անդ փայտ անփուտս, եւ սնկրուիլ եւ մարգարիտ ազնիւ, եւ ակն ամենագոհար: Քանզի ասեն թէ կայ երկու քաղաք հեռի ՚ի միմեանց հարիւր յիսուն մղոնաւ, մին կոչի Մանակոր. եւ մին կոչի Ռոյան. եւ ՚ի մէջ նոցա լեռն մի Գայլասէ անուն, յորմէ բղխէ գետ. ակն ամենագոհար անդ գտանի: Եւ երկոտասան ազգ են հիւսիսային կողմամբն, որ հանապազ զգլուխս իւրեանց վարսիւք կնոջ պսակեալ ունին. յորոց երկու ազգն կոչին Յացածանք եւ Յացայինք: Իսկ ՚ի հարաւ կոյս դաշտք են փղուց ճարակք. եւ ասեն թէ մին ազգն էգք են բնակիչք աշխարհին, եւ ՚ի փղաց կուսէ ժամանակ ինչ ՚ի տարուջն շունք անցանին, եւ խառնակին ընդ կանայսն, եւ յղացեալ ծնանին երկուորիս, զմիւսն կորին եւ զմիւսն աղջիկ. եւ կորինք անցանեն ընդ գետն առ հարսն. եւ աղջկացն մնալով առ մարսն. բայց ես այլաբանութիւն կարծեմ. որպէս վասն Ամագոնացն պատմի յԱղէքսանդրի գիրսն, զոր Թւրասլաց (?) ազգ են այլաբանեալ: Եւ Պտղոմէոս մեհեանս ասէ լուսնին յեզր հարաւ կղզուոյս այսմ: Բայց ունի Տապռաբանի այլ կղզիս մանունս, հազար երեք հարիւր եօթանասուն եւ ութ

շուրջ զիրեւ, եւ է որ բնակաւորք են, է որ անբնակ. բայց որոց անուանք են՝ ինն եւ տասն են, եւ Այրեցած գօտին անցանէ ընդ հարաւային կողմն մեծի այսորիկ կղզւոյ:

- ԼԷ. Աշխարհ Ասիոյ Սիւնիկիա է, որ է ճենք, յելից կալով Սկիւթիոյ. սահմանի նովաւ ՚ի մտից, իսկ ՚ի հիւսիսոյ եւ յելից՝ Անծանօթ երկրաւ. եւ ՚ի հարաւոյ՝ Յնդկօք եւ Սիւնեցոց աշխարհօք. եւ է ճենաստան ընդարծակ դաշտս բնակեալ ազգս քսանելինն, յորոց մին մարդակերք, առ Անծանօթ երկրաւ: Ունի լերինս վեց. եւ լինի անդ դարիճենիկ եւ կասիմոն, ՚ի Կասիա լեռնէ, եւ սկիւթիկոն՝ որ է ատրագոյն ինքնեղ. եւ ունի հրէշ, եւ մուշկ. եւ շիրամարգ շատ, եւ այլ հաւս պիտանիս, եւ քրքունս անբաւս. մինչ զի հեծեալ ոք ՚ի սպիտակ գերդակ ձիով, սպիտակ բազէիւ երթեալ յորս՝ դառնայ դեղնացեալ ամենելին: Լինի ապրիշուն շատ եւ ազնիւ քան զամենայն երկիր. վասն որոյ բնակիչք երկրին արուեստաւորք կերպասագործք ընչաւետք, յորոց արքայն ճենբակուր նստի ՚ի քաղաքին Սիւռայ՝ որ է ՚ի հարաւային արեւելեայ ծայրի աշխարհին:
- ԼԸ. Աշխարհ Ասիոյ Սիւնեցւոցն է, առ երի ճենաց. սահմանի նովաւ ՚ի հիւսիսոյ, իսկ ՚ի յելից եւ ՚ի հարաւոյ Անծանօթ երկրաւ. իսկ ՚ի մտից՝ Յնդկօք եւ Կանաչուտ ծովովն, մինչեւ յԱնծանօթ երկիր: Յորում բնակեն ազգ հինգ հոմանուն գետովքն. եւ ընդ մէջ գետոց եւ ծովու բնակեն ազգն Ձկնակեր որ կոչին Եթովպացիք. թուին թէ անդի եկեալք. իսկ առ ծանօթ երկրաւ բնակեն, ասեն, մարդակերպք, կիսանձունք երկդիմիք, վեցձեռնիք, փոկոտունք, վիշապտտունք, կիսահաւք, կիսագազանք, կիսամարդք, անգլուխք, շանագլուխք, եւ որ ինչ սոցին նմանք. ինձ անհաւատալիք, այլոց որպէս կամք իցեն: